

Tartu Riiklik Ülikool
Üldise Ajaloo Kateder

Viitlus suurriikide vahel
Hiina jagamise pärast 1894.-1898.a.
ja Ameerika Ühendriikide „lah-
tiste uste“ poliitika

Diplomitöö

Töö teostaja: Silvi Pähkel
ajaloo osakonna V kursus
Töö juhendaja: dots. Konks

Tartu 1959

Essõna

XIX sajandi lõpul kasvas kapitalism üle oma vaimasse staadiumi, imperialismi. See tähendas vanaaegse kapitalismi vastuolude teravnemist äärmise piirini. Imperialismi ühe põhilise vastuoluna hakkas oma kulminatsiooniperkti jõudma vastuolu töö ja kapitali vahel. Samuti võttis teravad avaldusvormid vastuolu riikide finantsgruppide ja imperialistlike suurriikide vahel. Vastuolu imperialistlike suurriikide vahel viis võitlusele maailma ümberjagamise pärast.

Uued imperialistlikud suurriigid Saksamaa, Jaapan ja USA, kes jõudsid järelle ja ette vanaaegsest kapitalistlikust riikidest, üritasid tase teha oma hiline mist turgude ja toorainelise vallutamisele ja otsima "kohta päikse all".

Imperialism tähendas aasumaa- de ja sõltuvate maade kõige julmemat

ekspluaterimist. Vastuolu emamaade ja koloniaal- ja sõltuvate maade vahel oli imperialismi kolmandas põhivastuolus, mis riis rahvuslik-vabastusliku liikumise tõusu koloniaal- ja sõltuvas maades.

Üheks imperialismi põhivastuolude sõlmes xix sajandi lõpul kujunes mahajäänud postkoloniaalne ja postfeodaalne Hiina. Oli loomulik, et võitles post-sõltuvate maade pärast teravnes just imperialismi perioodil, kui ülejäänud maailm oli juba jagatud.

Neude imperialismi vastuolude teravnemise konkreetsete avalduste jälgimine ~~Hiina~~ sündmuste põhjal ongi käesoleva töö ülesandus. Vastavalt imperialistlike riikide võitluse üheskümnetele etappidele on töö jagatud kolmeks peatükiks.

Esimese peatüki „Hiina sise- ja välispoliitiline olusord xix sajandi viimastel aastakümnetel“ ülesandus on näidata Hiina majandusliku arengut xix sajandi teisel poolel, feodaalse tugevate igandite laiustavat osa majanduslikus progressis, Hiina valitsuse rahvavaluliku sise- ja välispoliitikat. Samas peatükis käsitletakse lühidalt ka Hiina-Japani sõda, mille ülesandus on esile tuua, et selle sõja tagajärjel

selgenuid Hiina võrre võttes seerime asu-
ma Hiina jagamisele. Sõja tagajärges oli na-
suhete teravnemine Venemaa ja Jaapani va-
hel Mandžuuria ja Korea pärast, mis kümme
aastat hiljem viis Vene-Jaapani sõjale.

Teine peatükk „Võitlus Hiina ja-
gamise pärast 1897.-1898.a.“ käsitleb kõige te-
ravamat võitlust imperialistlike seerime-
de vahel Hiina alade pärast, Hiina ja-
mise diplomaatilist ettevalmistust ja Hiina
alade kaavamist imperialistlike seerimeide
poolt „mõjusfääride“ ja „renditud“ teritoo-
riumide ja tugipunktidega.

Kolmanda peatüki „Amerika
ühendriikide „lahtiste uste“ poliitika“ üles-
andus on käsitleda põhjusi, mis tingisid
„lahtiste uste“ doktriini väljarehutamise ja
anda teatav kriitika reisimuste ebaõigetele
käsitletele kodanlike ajalooslaste poolt.

Töö kirjutamisel olid suure
tähtsusega N. S. Lenini juhtivad näpu-käi-
ted tema töös nagu „Imperialism kui kapi-
talismi kõrgeim staadium“, „Imperialism ja
sotsialismi lõhenemine“², „Hiina sõda“³ jt.

Vääruslike andmeid pak-
uvad mitmed allikmaterjalid. Neude hulgas

¹ N. S. Lenin, Tösed, 22. kd., lk. 173-281.

² N. S. Lenin, Tösed, 23. kd., lk. 93-107.

³ N. S. Lenin, Tösed, 4. kd., lk. 333-337.

oli elulise tähtsusega dokumentide kogu „Ne-
mama lepingute kogumik teiste riimidega“¹, mis
annab andmeid Nüemaa välispoliitika kohta
aastail 1856-1917. Eiti tuleb märkida dokumen-
tide kogu „Euroopa valitsuste diplomaatia
1871-1914“², mis aitab täpustada paljusid ri-
simusi Sausa imperialismi välispoliitikas. Selle
dokumentidekogu suureks puuduseks on aga
see, et dokumentide valik ja esitamine tekitab
Sausa imperialismi kaitsmise ja õigustamise
ülesannet, seetõttu tuleb nendes dokumentides
se suhtuda kriitiliselt.

Kahlemata väärtuslikum materja-
li andis ka dokumentide publikatsioon „Punane
Arhiv“³, mille põhjal võis jälgida Venel
imperialismi ekspansiooni plaanide kannu
möödunud sajandi lõpul.

Hiina majandusliku arenemise ja
välisriimide majandusliku palitungi koh-
ta andis ulatuslik statistiline kogumik
„Hiina majandusliku arenemise ajalugu
1840-1948“⁴, mis on esimeses suurusjärgus
sel alal tänapäeva hiina autorite tööst.

Muust kirjandusest olid väga elulise
tähtsusega töö viijutamisel mitmed nõueko-

---

¹Собрание договоров России с другими державами
1856-1917, Москва 1952.

²Die große Politik der Europäischen Kabinette 1871-1914,
Sammlung der diplomatischen Akten des Auswärtigen Amtes,
Berlin 1923-1924, B. IX, B. XIV

de ja hiina ajaloolaste teosed. G. V. Jefimovi töödest tuleb viiti esile tösta tema tööd „Hiina välispoliitika 1894-1899“¹, milles käsitletakse põhjalikult Hiina enda poliitikat möödunud sajandi lõpus. See töö oli aluses faktiliste andmete osas, kuna ta sisaldas keige mitmeid andmeid. Siinjuures tuleb märkida, et siiski selles töös esineb mõningaid loatäpsusi faktiliste andmete osas.² Sama autori artikkel „Процессуальное и имперуалистическое сотрудничество гоминьданга и коммунистической партии“³ oli suure näütusega III peatüki kirjutamisel.

Tuleb tösta esile A. S. Juresalimski põhjalikuu tööd „Самая империалистическая политика и дипломатия XIX столетия“.⁴ Need välispoliitikat samal perioodil käsitleb B. A. Romanov teoses „Материалы по японской войне дипломатическом аспекте“.⁵

Töö kirjutamisel on kasutatud veel a. a. Fursenovi ja a. F. Dobrovi töid⁶, mille selle ühesikuid töid, millest käesolevale tööle oli oluline hiina ajaloolase Fan Ven-lani

³ Краевый архив, т. 3 (52), 1932.
⁴ Мемория империалистического периода 1840-1948 гг., Москва, 1958.
¹ Г. В. Ефимов, Внешняя политика Китая 1894-1899, Москва 1958.
² Там же, № 268-269
³ Тренев замечу ЛТЧ, № 183, 1955.
⁴ А. В. Ефремовский, Внешняя политика и дипломатия империалистического периода в конце XIX века, Москва 1951
⁵ Б. А. Романов, Очерки дипломатической истории русско-японской войны 1895-1904, Москва-Ленинград 1955. →

6

tos „Liina uusalg“¹, mis andis palju abi Liina
majandusliku arengu käsitlemisel.

6A.A. Журилко, Борьба за разгром Китая и амери-
канская доктрина „открытые двери“, Москва-
1956 - Ленинград;

А. Го. Добров, Дальневосточная политика США
в период русско-японской войны, Москва 1952.

¹ Батль Вэнь-лань, История империи Китая, т. I, 1840-1901,
Москва 1955.

I peatük

Hiina sise- ja välispoliitiline olukord XIX sajandi viimastel aastakümnetel

Hiina oli XIX sajandi lõpul mahajäänud poolfeodaalne - poolkoloniaalne maa. Juba XVII - XVIII sajandil hakkas Hiina Euroopa maadest tunduvalt maha jääma. Feodaalne kord, rahvamasside habastamatu ekspuatsiimise, nõrakaalse Mandžu dünastia valitsemine viisid majanduslikule, sõjalisele ja kultuurilisele mahajäämusele.

XIX sajandil toimusid suured muudatused Hiina ühiskonna majanduses. XVIII sajandi lõpust - XIX sajandi algusest algas Hiina feodaalühiskonna kriis. Hiina muutus feodaalsest maast poolfeodaalseks. Sissei feodaalsed igandid etendasid ka edaspidi tähtsat osa maa majanduses.

Hiina kibas kuulus maa suure enamuses feodaalidele, talupidajad olid isiklikud

maad väga vähe. Enamuses provintides moodus-
tasid mõisnikud 10% elanikest, aga valda-
sid 80% maast.¹ Maata ja vähese maaga ta-
lupoegadele tuli maad rentida mõisnikelt. Maad
hariti kõige primitiivsema tehnika abil. Põldude saa-
gimus oli madal. Saagidased olid ka viljainaldus-
sed. Heilipindade laiendamine toimus äärmis-
elt aeglaselt. Aastatel 1873–1893 suurenes küll-
vipind kogu riigas ainult 1% võrra², see-
juures elanikest arv suurenes samal ajava-
hemisel ligikaudu 12% võrra.³ Sellistes
tingimustes tuli talupoegadele maasta mitmesu-
guseid maise. Renti fodaalidele maksiti pro-
duktides. Rent ulatus poolst kuni $\frac{7}{10}$ vilja-
saagist.⁴ Peale ränkade rendimaksud fodaa-
lile tuli tasuda maise ka riigile, sellest vaja-
likud vahasummad oli talupoeg tihti sunnitud
laenama. Nii liitus mõisnike suvel milas
liigrasvõtjate surve. Rõhuv enamuse elanike-
st oli nõlgades. Isikutele, kellel oli raha,
oli liigrasvõtmine kõige tulusamaks kapitali-
mahutuse viisiks. Isutõttu püüdsid ka mõisnikud
oma vahendeid suunata mitte tootmisse, vaid
liigrasvõtmisse.

¹ Мещеряковские экономические очерки на Дальнем
Востоке, Москва, Ноябрь 1956, л. 8.

² Упорный экономический разрыв Кума, л. 320.

³ Там же, л. 327–329.

⁴ С. В. Зорин, Внешняя политика Кума, л. 15.

Bānga vespluaterimise tagajärjel lan-
 gasid talupojad arjusiinuu seisundisse. Pea-
 legi puudusid neil igasugused õigused. Mandi-
 dest valitsejad püüdsid suurendada oma
 tulusid maasude hõstmisega, sisetallide
 kõrgendamise ja j.m. Fiodaalse riigi suure ta-
 lupõrgandele, käsitöölisele, väikekaupmestele üha
 kasvav.

Tööstuses ilmusid uut, kapitalistlikku
 tüüpi ettevõtted. Esimesed kapitalistlikud ette-
 võtted tekisid Hiinas XIX sajandi 60-ndail
 aastail. Vaba kapitali olemasolu kaupmeste, mõis-
 nike ja ametnike käes ja sisemiste kaubaliste side-
 mete areng naturaalmajanduse laostumise juures
 ühinesid kohutute tööjõu reservide olemasoluga.
 Sulvemine Lääne-Euroopa tööstusettevõttega soo-
 dustas samuti kapitali suurenamist tööstuste ra-
 jamisse. Mitmed hiina mõisnikud ja ametnikud
 püüdsid luua oma tööstust. Eriti suurt tähelepa-
 nu osutasid nad selliste ettevõtete rajamisele, millel
 oli kaitseiseloov. Setõtte said esimestes uut tüüpi
 ettevõtteks enamasti sellised, mis töötasid armees ja
 laevastikus, aga nende omanikeks osutusid silmapaist-
 vate kõrgametnikud ja kühmaastia esindajad,
 nagu Tsen Go-fang ja Li Shung-tiang (pealinna-
 provintsi kuberner).¹ Tähtsa rolli mängis sise- ja

¹ T. B. Sgounov, Põhinevõtte võimude kinnas, lk. 19.

välispoliitikas omandas Li Shung-tiang. Li Shung-tiang oli ka nn. "üle poliitika" tootajaks, mille aluseks oli nn. "kesetegudamine". See "kesetegudamine" ei tähendanud midagi muud kui ilmi-
neet sõjavägede väljaõpete välismaa eskejult välismaiste relvadega. 1862. a. avas Li Shung-tiang Šanghais arsenaali kaheksa tootmiskohas, palmas välismaisid meistreid, ostis välismaalt varustust. 1865. a. omandas Li Shung-tiang välismaise masina-
ehitustehase Šanghais. Seal toodeti alul rüüst-
püsse ja kaheveid, hiljem ka sõjalaevu. Samal 1865. a. ostis Tsien Go-fang tehasele välismaalt 68000 ljan^{*} eest varustust.¹ Samaa laadi et-
tevõteteid asutati ka mujal ja tiste ametnike
poolt. Tulemused olid aga väikesed. Sisseaadid
osteti enamasti välismaalt, kuid navaanemud
tõuipi. Ametnikud neis ettevõtetes tegesid alkae-
navaanemise ja riiginavargusega.

Riigiettevõtte nõval tekkisid ka esi-
mesed kaettevõtted, kuid ka viimased olid
riigi kontrolli all.

70-ndate aastate lõpust - 80-ndate aas-
tate algusest tegunes kapitalistlike ettevõtte
rajamine. Aastail 1872 - 1894 rajati 74 uut
ettevõtet, nendest 1872. - 1880. aastani ainult

---

* ljan (tael) - Hiina rahavahik. 1 ljan = 37,501 g puhast hõbedat.

¹ Жакоб Рэнк-Ланк, Глобалное население Китая, с. 312-313.

11
seitse (seda ei kuulu välismaalaste poolt
rajatud ettevõtteid). 1878. a. avas Li Hung-t'ang
sineesi söökavanduse kaipingis. Ettevõtte esi-
algne kapital oli 270 000 ljan, mis 1882. a.
kasvas 1 200 000 ljanini. 1880. a. rajati telegraaf-
ifirma. 1886. a. rajati Tšifus esimene si-
divabrik, 1890. a. avati tekstiilvabrik Šanghais.
Šanjangis rajati 1891. a. kuulus metallur-
gia kombinat.¹ Kuigi neil aastail rajati ka
teisi rasvetoöstusettevõtteid, jäi ülekaal siis-
ki kergetööstusele.

Taatar progressi maa arengus
nõudis teadvõrgu laiendamist. Peardu lan-
ges siin veetranspordile. Raudteede rajamine
läks väga aeglaselt. 1876. a. oli Šiinas raud-
teid ainult 15 km ulatuses. 1877-1894. a. ehi-
kati raudteid 364 km ulatuses.²

Uued majanduslikud protsessid
muutsid ka hiina ühiskonna klassisruk-
tuuri. Arenes hiina rahvuslike kodanlus, mi-
gi küllalt aeglaselt. Hiinest kasvas kompra-
doorne kodanlus, kes oli väliskapitali agentu-
ris Šiinas.

XIX sajandi teise poole kuulub
ka hiina proletariaadi tekkimine. Igasuguse klas-
siorganisatsioon veel puudus. Arvuliselt mõige
suuremas jõues olid käsitöölised ja kehid.

¹ Шань Банг-нааб, тобаа мемориа Шинаа, л. 314-316.

² Мемориа экономикае развиена Кинаа, л. 176.

Hiina rahvusliku tööstuse arengut pidurdas tugevasti väliskriiside majanduslike pealetung, mis algas juba XIX sajandi esimesel poolel. Põllepõlvase Hiina vastas seisid esirindlikud kapitalistlikud suurriigid. Need suurriigid olid asunud kapitalistlikule arengutele tunduvalt varem kui Hiina. Inglismaal toimus kodanlik revolutsioon XVIII sajandil, XIX sajandi keskpaigas muutus Inglismaa „maailma töökojaks“. Prantsusmaal toimus kodanlik revolutsioon XVIII sajandi lõpul. XVIII sajandi lõpul tekkisid Ameerika Ühendriigid. Nendes maades hakkas niivõrd arenema kapitalism, kasvatas vajadus turgu ja toorainete järele, mis pööras nende pilgu ka Kaug-Itta, kus nähti vajaliku toorainete baasi ja turgu tööstussaadustele.

Aasia mandri kagu- ja lõuna-ossa, peamiselt Hiinasse, Indiasse, Koreasse ja ümbritsevatele saartele on asundunud 15 miljoni ruutkilomeetrite (11% ümber maailmaast) üle 1 miljardi inimese (praegu pool maailma elanikkonnast).¹ Sellega olid oia asundatud tohutud tööjõu reservid, samuti ostjasevõim.

Siin paiknesid ka tohutud tooraine ressursid: rauamaak, süsi, nafta, inglistina, seatiin, tsink, mangaan, visool, antimon,

¹B. S. Abaputi, Põpõda ja III ümüü orela, Lõunepool 1947, lk. 5.

Kui Hiina püüdis seda taastada, siis muu-
tas Inglismaa Hiinale sõja. Esimese kopiumisõja
(1839-1842) tagajärjel sõlmiti 1842. a. Hiina ja
Inglismaa vahel Nankingi leping, mis oli Hiina
esimene mittetõrkedõigusele leping välisriigiga. Ing-
lise kaubandusele avati viis sadamat. Inglis-
maa valdusse läks Hongkongi saar, mis kujunes
Inglismaa sõjalises tugipunktis Hiina rannikul.

Nankingi lepingule järgnesid uued
mittetõrkedõigusele lepingud nii Inglismaa kui
ka teiste riikidega, millega avati uusi sadamaid
ja linna väliskaubandusele, millest kujunesid tu-
gipunktid välisriikide edasises sissetungis.
Välisriikide esmärgis oli muuta Hiina turus oma
toodangu üljäävadele ja tootainevallikaks. Nad
püüdsid kõigiti taastada rahvusliku tööstuse,
või asustööstuse arengut Hiinas, et kaitsta
uue rüüstleja turumist oma kaupadele. Tulemu-
lik on siinjures Hiina väliskaubandus. Hiina
impordi kaubaline struktuur aastail 1873-1903
oli järgmine:¹

	1873. a.	1893. a.	1903. a.
<u>Tootnisvahendid:</u>	8,1*	8,4	15,0
Masinad ja instrumendid	—	0,6	0,7
Teoraine	—	—	—
Elitusmaterjalid jne.	8,1	7,8	14,3

¹ Uemopua ⇒ kogu murekoro pasbukur kumar, lk. 87.

* Andmed on toodud protsentidena impordi kogu-
näärtusest.

tabeli järg:

	1873.a.	1893.a.	1903.a.
<u>Tarbesemed:</u>	91,9	91,6	85,0
Tooaine tarbesemete tootmine	8,5	13,0	22,3
Valmistarbesemed	83,4	78,6	62,7

Tarbesemete import ületas tunduvalt tootmisvahendite impordi. Masinad ja instrumendid moodustasid niigi väikesest tootmisvahendite importist väga väikese osa. Tootmisvahendite impordis kuulus kõige suurem osa artiklile „ehitusmaterjalid jne.“, kuid ka see artikkel ei läinud kõik tootmisaheteks, suure osa läks mittetootlike hoonete ehitamiseks.

Esporti kaubaline struktuur samadel aastatel oli järgmine:¹

	1873.a.	1893.a.	1903.a.
<u>Tooaine:</u>	2,6*	15,6	26,8
Põllumajandussaadused	↓	↓	↓
Mäetööstuse tooted (käsitsitootmine)	—	—	0,2
Mäetööstuse tooted (mehaaniseeritud tootmine)	alla 0,05	—	0,2
<u>Poolfabrikaadid:</u>			
Käsitöötooted	37,4	28,4	17,2
Masinatooted	—	0,1	14,7
<u>Valmistootang:</u>			
Käsitöötooted	58,3	53,4	32,9
Masinatooted	1,7	2,5	8,0

¹ Kемперъ экономическаго позренна Кума, № 28.
* protsentides ekspordi koguväärtusest.

Siina Siina tööstuse areng oli tõestatud kapitalistlike riikide poolt, siis kuulus peakoht Siina eksportkaubanduses käsitööstodele ja põllumajanduslikele toorainele. Vähiuutodele ja mehhaniseeritud teel saadud mineraalainele tuli ainult tihine protsent ekspordist. See oli omakorda tõendiks Siina majanduse postkoloniaalsele üleminekuks.

Siina rahvusliku tööstuse arengut pidurdas ka välismaiste ettevõtete rajamine Siinas. Suure õfitsiaalne õigus anti selleks Simonosevi rahulepinguga 1855. a., kavati välismaiseid ettevõtteid tegelikult rajama juba ammu enne seda. Eriti hoogsalt toimus välismaiste ettevõtete rajamine abades 80-ndate aastate algusest. 1840.-1854. a. (enne Siina-Jaapani sõda) rajati Siinas välismaise kapitali poolt 101 ettevõtet.¹ Need ettevõtted tõid suure tuluseid välismaalastele, kuid Siina arengule nad mõjusi pidurdavalt.

Nii suruti Siina üha tugevamalt kapitalistlike välisriikide toodangu ülijääride turu ja tooraineliha osasse. Naa arengut kavistasid feodalismi igandid ja välismaine surve.

Sellele postfeodaalsele ja postkoloniaalsele baarile vastas omasegune pea

¹ Упоминание в исторических документах Китая, к. 20.

17
lischitus. Riigi esotas seisis rahva poolt vi-
hatud Mandžu dünastia. See oli nõuain, mis
oli alguse saanud XVIII sajandi keskul. Teisel,
Tsini imperiumi* juha, oli tohutu riigi va-
litsjans. 1875.-1908. aastani oli Hiina keisrines
Guang Sjui, kuid faktiline nõim oli koos-
datud keisrinna Tsõ Si ja tema lähedas-
te mandžu ministide kätte.¹ Tsõ Si osas
kõnele leppida mandžu kõrgaadliga ja
näitas end valitsjanna, kes osavalt tegutses
mandžu ja hiina fodaalide huvides. Üe-
sikele õuevõimade vahel käis võit-
lus, mille all kannatasid riigi huvid.

Riigi kõrgemaks organiks olid
Riigikantselei ja Riiginõukogu.² Nad täit-
sid teadusandliku võime funktsioone.
Riigikantselei vaatas oma koosseisul lä-
bi riigialase, määras maksud, kontrollis
riigiametnike ja sõjavägesid. Koosseisute
protokollid saadeti keisrile. Riigikantse-
lei avaldas ka keisri poolt alla kirjutatud
seadused „Pealinna Teatajas“.³

Riiginõukogu (Tsjuntsitšü) loodi
1730. a. kõrgima sõjalise organina, mis
hiljem muutus kõrgimaks riiklikuks asute-

* Mandžude riiki Mandžuurias nimetati Tsini im-
periumiks, mis XVIII sajandil laienes ka Hiina alale.

¹ T. B. Egorov, Введение к истории Китая, lk. 23.

² T. B. Egorov, Очерк, lk. 19.

³ Hiina ajaleht, milles avaldati ametlikku informatsiooni.

18
seks keisri juures.¹ Riigi nõukogu töötas välja
kõik tähtsamad dekreedid ja ediktid, mis hil-
jem esitati keisrile kinnitamiseks.

Täidesaatev nõm kuulus ministerrüü-
midele v. palatitele. Imperiumi välispoliitiliste as-
jade juhtimine oli koondatud Tseunli jamõni-
-~~Nälis~~ Nälisjade Pravalitsuse alla, mis täitis välis-
ministeriumi funktsioone. Tseunli jamõn loodi
1861. a. Nälisriinide nõudel.² Tseunli jamõni ofit-
siaalsetes ülesannetes peeti: lepingute sõlmi-
mist, tollimaksud reguleerimist, diplomaatilis-
te esindajate vastuvõtmist ja saatmist, piiritü-
lide kõvaldamist Hiina ja teiste riinide va-
hel aga ka tüliküsimuste lahendamist
rahva ja misjonäride vahel. Tseunli jamõn
oli kollegiaalne organ, mille esotas keisri
president. Presidendiks oli mõni viis Tseini
dinastiast. Tseunli jamõni liikmetes määrati
kõrgid riigiametnikke, Tseunli jamõnist osavõtt
oli seega neile lisakoostuses. Tseunli jamõni
liikmed sekkusid seetõttu oma ülesannetes Tseun-
li jamõni palismandselt, pealigi olid need üles-
andud mille nõuvad. Kartes vastutust
püüti siin igati hoiduda lõplikest ot-
sustest mis veretati otsustamine kolle-
gide peale. Lahelid ja asjatundmates
tigid asjaajamise selles organis raskest. Briti saadik

¹ J. B. Egbunbob, *Bureaucracy in Nigeria*, lk. 24.

² *Samas*, lk. 32.

Peiingis kaotas, et osake leppida Tsunli jamõni liikmetega on sama raske kui „kanda mett põhjata pangudega“.¹

Tsunli jamõn ei lahendanud kunagi iseseisvalt poliitilisi küsimusi. Ta tegevus oli Kiiginõukogu kontrolli all, viimane oli aga maionautius keiseri või keiserinna käes.

Ainevõime ametiisimees, kellele usaldati tähtsate riiklike asjade korraldamine ja läbirääkimised oli Li Shung-tšang. Tema diplomaatiline tegevus algas 1870. a. Ei saa eitada tema diplomaatilisi võimeid. Halktlemata orientatsioon ta rahvusvahelises poliitikas paremini kui liuski teine selle aja poliitiline tegelane Shinas, kuid samal ajal oli ta fodaalse võimeid esindaja ja ei tõusnud kõrgemale oma aja tasemest. Paljude aastate jooksul mängis Li Shung-tšang väga tähtsat osa Tsini imperiumi välispoliitikas. Välisriikide saadikutele Shinas tuli pöörduda neid heitavais küsimusis Tsini aseringa Li Shung-tšangi poole Tientsinis, mitte Tsunli jamõni poole Peiingis.

Shina valitsevad ringkonnad jagunesid XIX sajandi viimaseks kolmandikuks kahte rühma: „kõvapeade“ ja „välismaisele“ klikki.² Need kaks ei olnud naeruleidus, opositsioonilistes rühmitustes.

¹ A. B. Efgurov, Põhinevad mõtteid Kuman, lk. 34.

² Франц Бэн-Нань, Хлодаи чепочер Куман, lk. 307-308.

Tiatud määrab wad täiendusid ja toetusi teist, kuigi nende vahel olid teatavad lahkelid. Ise si ümber kondunud mandru aristokraatia, mõisnikud ja konservatiivne intelligents olid igasuguste muuduste, waa kapitalistliku arengu vastu. Sellele elile esmõrgies oli tagasi pöörduda endise isoleitud seisundi juurde. Siisui „kõrwapad“ sõltusid poliitiliselt väliskapitalist, kewa just välisriigid aitasid neil lõmmatada revolutsioonilist liikumist Hiinas.

„Välismaisese“ liikvi kuulusid milita-ristlikud ringkonnad, kes püüdsid mõiges järgendada välisriike. Osa „välismaise“ liikvi esindajaid toetas Inglismaale, teine osa (nende hulgas ka Si Shung-tiang) Uusmaale. „Välismaisesse“ liikvi kuulusid waa kõrgemad sõjaväelised ringkonnad, osa mõisnikud, ametnikud ja kaupmehed, kes olid seotud kapitalistliku välisriikidega. Siinwapaistwaimaus kaupmehed olid Si Shung-tiang ise, wada petti Hiina riikwaimaus inimeseks. „Välismaise“ liikvi toetas „uud poliitikat“. Nad nõudsid Lääne tsivilisatsiooni tundmaõppimist, hoidussüsteemi laiendamist, uute ettevõtete ehitamist, riigiparawadi ja arme tegevdamist, et olla valmis rahwaleikumise mahaseumiseks. Sellele rihtisid nii „kõrwapad“ kui ka „välismaise“ riikwa waated.

21

Hiina majanduslikele ja poliitilisele mahajäämusele vastas ka sõjaline organisatsioon. Riigis ei olnud ühtset sõjaväelist süsteemi, kindlat reservi ja ühtset poliitikat relvastatud jõudude organiseerimisel. Peale mandritest koosneva armeed olid igas provintsis oma väesad. Sõdurite väljaõpet pealgu ei toimunud, sõdurid ei tundnud oma vabariiki. Püüdsid romandöörid, kes olus seisnud oma ülesannete võrgusel.

70-ndatel aastatel asus Tsini valitsus laevastiku loomisele. Sõjalaevastiku ehitamine oli sel ajal "uue poliitika" esimeseks probleemiks. Välisriikide agressiivsed aktid kiirendasid ühisel otsustamisel. Otsustati luua neli eskadrit - Beijani, Nanjani, Futsiani ja Guantungi eskadrid.¹ Edaspidi aga valitsus piiras rahalisi vahendeid laevastikule, anti ainult minimaalsed summad jõe- ja külvate kaitseks.

1894. - 1895. a. sõja ajal oli suurimaks Beijani eskadri. 1894. a. viidi läbi eskadri manööverid, mille kohta vene vaatlaja märkis: "Rünnak jätkis ilusat maali, aga mitte tõsise ajatundmise muljet".² Laevad olid vana tüüpi, aeglased ja kohmakad.

Juhtiv mandži laevastik oli reedunud oma piiratud võimsuses ja välismaalaste

¹ Г. В. Ефремов, Восточная военная техника, л. 30.

² Ит. Самос, л. 31.

tõhususes. Tsini valitsus kasutas maa maitsvõime tugevdamises määratud summasid õunonna pidustustes ja seda just sõja ul jaapaniga. Keisrinna Tšü Si linnavalitsuse palee ehitamises kulutati 30 miljonit hani laevastiku summadest. Samal ajal peale 1888. aastat katkes laevade ostmine, 17 aastaks katkestati sõjavarustuse ostmine. Jaapani sõjalaevastikku moderniseeriti ja suurendati just 5 sõjalisel aastaga.

Samasugune olusena valitses mitte ainult laevastikus, vaid kogu maitsesüsteemis. Selliselt, imperialistlike riikide väljastemisel ul XIX sajandi lõpus jäi Hiina poliitiliselt, majanduslikult ja sõjaliselt mahajäänud maaks.

Samal ajal laienes Hiinas võitlus Mandšü dünastia, välismaalaste omavoli ja nende sekkumise vastu Hiina siselles. Eesotsiga oli liikumine seenuatud misjonäride vastu. Misjonärid läitsid rahva ideoloogilise orjastamise funktsiooni, nad olid aga tihti sõjakamad ja ettevõtlikumad kui Euroopa ohitsurid Hiinas. Võitlus misjonäride vastu oli üks osa võitlusest välismaiste kolonisaatorite vastu, ta oli tihedalt läbi põimeunud mandšüude vastaste sabatõhigute tegevusega.

Välismaalaste tegevus kahjustas Hiina

¹ Франк Бенс-ванс, Глобалное население Китая, к. 354.

majandust ja metsus väga rahulolematuse. Auru-
kates proklamatsioonides, brošüürides, pamflettides
selgitati rahvale seda ohtu, mida teid maale
välismaised kolonisaatorid. Kõik see soodustas rah-
va pahameelt kante. Suure meelsuse omavast sel
ajal Shwani daotai* Tsou Hong. Oma brošüüris
„Suur meelduselt“ ta metsus üles välismaalaste
ja misjonäride väjajamisele.¹

XIX sajandi lõppu meelub ka liberaal-
reformistlike liikumise kujunemine. Liina imber-
rovaldamise esimestes ideoloogides olid peamiselt
mõelnike ja ametnike progressiivsete ringide esi-
dajad. Nad astusid väga parlamendi loomise, re-
formide eest, ka kodumaise tööstuse arendamise
eest.² Liberaal-reformistlike voolu rajajaks sai Kang
Ju-wei, oma aja esindlik õpetlane.

Reformistlike liikumisele olid algu-
sest peale omased väga suured puudujäägid, nad
talsid monarhiat reformida, aga mitte teda reu-
tada. Su liikumine muutus sissu tõsiselt teguriks
ühiskondliku mõtte ja rahvusliku iseteadvuse aren-
gus. Ta soodustas nende jõudude ärkamist, kes
olisid teel uue liina loomisele.

„Välismaise“ kleri „uus politika“ pi-
di olema suunatud maa rikastumisele ja kind-
lustumisele. Tõgelikult see politika taustas maa

* daotai - valdameetrik liinas.

¹ Joall Bõub - raub, Shobak nemopur Kuna, lk 430.

² samal, lk. 431.

arengut, ei suutnud tagada kaitset välisvaenlaste vastu. Imperialistlike riikide valitsvates ringkondades kannas meendumus, et Hiina saab nende uueks saagiks. Selles mõeldis neid maa majandusliku ja sõjalise mahajäämus, valitsjate konservatism ja korruptsioon ja oletatav masside inertsus.

Hiina välispoliitiline olusord muutus järjult raskemaks. Juba 70-80-ndate aastatel toimunud rahvusvahelises elus Hiinale tähtsaks sündmused. Neil aastail kapitalistlike riigid kaarasid ka Hiina naaberriike, mis olid enam või vähem sõltuvad Hiinast. Selliste faktiliselt isoleerivate riikide olemasolu Hiina ümber oli aga tähtsaks teguriks maa julgeolekule.

Hiinast sõltuvatele maadele ja seejärel ka põhistele Hiina aladele muutus ohlikuks kõigepealt Jaapan. Kapitalistlike Jaapani asus ekspansiooni teele rohu pärast kodanliku revolutsiooni (1867-1868). Tema agressiooni esimeseks objektiks said Riik-rii saared, mis olid vasall-sõltuvuses Hiinast. 1872. a. Jaapan annekteeris saared ja muutis nad Okinawa prefektuuriks.¹ Hiina välispoliitika juht Li Hsiung-t'ang lootis välisriikide abile, kuid see ei õigustunud ennast. Hiina oli sunnitud Riik-rii saartest loobuma.

¹ S. B. Ederov, Brevenna nomenklatšura, lk. 37.

1874. a. tegi Jaapan USA toetusel katse anastada Taiwan saar, kuid see ei läinud korda. Saare elanikud osutasid väsa vastupanu anastajatele. Taheti segas ka Inglismaa, kes pidas end Lõuna- ja Lääs-Siinat ümbritsevat merede p-
 remehes. USA asus Jaapani agressiooni toetama, et saada ära kasutada end ka huvide. 1878.-1889. a. ta haaras osa Japona saari ja muutis need hiljem oma tugibaasiks Vaikses ookeanis.

Inglise kapitalism taotles Sõtsuani Jinnani ja Guitsou provintside avamist inglise kaupadele. Kasutatades ettekäändena inglise ametnike tapmist Jinnani provintsis soovis Inglismaa Siinval peale uut lepingu. 1876. a. septembris rüütlati alla Tšifu konventsioon!¹ Inglismaa sai ka privileege Jinnani provintsis. Siinval nõustus avama inglise kaupadele 4 uut sadamat, lubama inglise "teadusliku" ekspeditsiooni saalmist Tšibetisse. Laiendati inglise alamale õigusi Siinvas. Tšifu konventsioon lõi täiendavad tingimused inglise kapitali ja mõ-
 ju sissetungis Edela-Siinasse, viti Jinnani provintsi.

Suur oht Siinast sõttuvale riikidele lähtus 20-ndail aastail Prantsusmaast. Prantsusmaa tungis süstemaatiliselt Indo-Siinasse, sea-

¹ S. B. Eganov, Orepue, lk. 83.

des oma eemärgius Anvami ja Tongkingi territooriumi avastamise, mis olus prantslastele avanud te Hiina edelaprovintside juurde.

1884. a. puhkas Hiina-Prantsuse sõda, mille tagajärjeks oli Hiina rahvusvahelise positsiooni ja strateegilise seisundi edasine nõrgenemine. Sõja järel sõlmiti Hiina ja Prantsusmaa vahel ^{1885. a.} rahuleping Pekingis. Sientaini lepinguga (1885) Hiina tunnustas Prantsusmaa protektorati Tongkingi üle. Prantsusmaa sai samuti rea erisõigusi, mis avasid talle suured võimalused sisestungius edela-Hiinasse. Leping andis prantsuse kaupmeestele võimaluse kauplemiseks Guangsis, Jünanis ja Guangtungis; juhul kui Hiina otsustab ehitada raudteid Tongkingiga piirnevates provintside, siis ta oli kohustatud pöörduma insener-tehnilise alal järele ainult Prantsusmaa poole.¹

Inglismaa jälgis teraselt Prantsusmaa tegevust, valmistudes samal ajal Birma avastamiseks. Birma keelus samuti siviilast sõltuvate riikide hulka. XIX sajandil muutus ka Birma koloniaalse agressiooni ohvrina. Birma territooriumil põrkusid kokku inglise ja prantsuse kodanluse huvid. Võitjaks tuli Inglismaa, ta avastas 1885. a. Birma lõplikult.²

Lühikese ajaga kaotas Hiina rea

¹ J. B. Эдмонд, Восточная Азия, кн. 39.

² J. B. Эдмонд, Орекул, кн. 26.

vasallsõltuvuses olevaid alasid, kadus sõbralike riikide kaitsevõime. Hiina maade vahetuses lähedusse ilmusid need agressiivsed jõud. Eriti äärmus tegi Hiina valitvaid ringkondi välisriikide pealtnägule Koreale. Juba 70-ndate aastate keskel võttis Korea keisrimees tähtsa koha Tsini valitvuse välispoliitikas, kuna Korea arstses Hiina eluliste ressurtsi lähisel. Korea riigi säilitamine oli Hiina julgesõnu väga tähtsaks tingimuseks.

Siiski tõsisem oht Koreale lähtus Jaapanist. 1876. a. surus Jaapan Koreale mittetõrgetõlgeline lepingu. See suurendas äärmust Hiinas. 1879. a. pöördus Li Shung-tiang riigiga Korea keisriga sõnime Li Jui-jiangi poole, mis sisaldas nõuandeid Korea välispoliitika juhtimises.¹ Ta märkis, et Korea tuleb sabaja ette valmistada Jaapani rüüaletungi vastu. Kirjas sisaldas Li Shung-tiangi (ja ka kogu Tsini valitvuse) poliitiline retsept, mille aluseks oli: "võtta mürgi vastu sisse mürgi". Lepingu ja kaubanduse kaudu bänneriidega loodeti ohjeldada Jaapanit, avates, et nad vastastikku tasuvaalustavad üksteist.

Võitlus Korea pärast jätkus. 1884. a. võtsid jaapanlased ette uue avantüüri - nad kaavadid Korea Suenwa, et saada Korea oma koloonias. 1885. a. kirjutati Hiina ja Jaapani

¹J. B. Espumob, Bulletin de l'Association Kimon, lk. 40.

nahele alba Tientsini konventsioon.¹ Pooled nõustusid oma need Koreast välja viima ja mitte need Koreasse saatma ilma vastastikusel informeerimata. Seda Jaapan sai õiguse oma nägude saatmisel Koreasse teatavatel tingimustel. See oli Tsini diplomaatia järjekordsus jätkandamisest. Tsini diplomaatia ei parandanud Korea olukorda ega tegevdamist ka Hiina positsioon.

Väheordade traversimine Kaug-Idas tõmbas endale suurriikide tähelepanu. Ameerika Ühendriigid tustasid Hiina-naeruleku poliitikat. Nad olid huvitatud tema nõrgenemisest ja uutest privileegidest väliskapitalistidele Hiinas ja Koreas. Osavalt tegevuses omandasid ameerikalased tähtsaid alasid Koreas. 1890. aastaks kaaras USA Jaapani vahendusel endale kätte Korea sisepoliitika juhtimise ja saavutas seal enesestõrjatu mõju.² Ameerika Ühendriikide esmärgis Kaug-Idas oli kasutada Jaapanit Inglismaa ja Venemaa mõju vähenemiseks.

Inglismaale meenus majanduslik ja poliitiline sisetõrje Hiinas. Inglismaad peti Hiina sõbralikkus riigis. Inglise ajamijanduses nõeldi isegi Inglismaa-Hiina liidu võimalusest Venemaa ja Prantsusmaa vastu, kuid sellele oli tegelikult

¹ T. B. Spenser, *Belekkid* no. 11, kummal, lk. 45.

² Mo Da-ukub, *Memoriale ameerikalastele arpele* kummal, Moskva 1953, lk. 67.

ainult propagandaline eesmärk. Inglismaa nõ-
tab tegelikult sobiliku positsiooni Jaapani suhtes,
kõttis teda seenuata Venemaa vastu.

Saamoa, kelle poolt Venemaa pööldus
ühises tugevuses võitis ka röödka heiauu Jaapa-
ni suhtes, et saada viimasele toetust Taivani
saare avastamiseks.

See on hea strateegiline asend tõm-
bas endale ka Venemaa tähelepanu. Venemaa si-
sukoht oli formuleeritud Einoüpidamise otsusega
8. maist 1882. a. — teatada olmasolevat korda
Koreas.¹ Venemaa ei soovitud si Jaapani ega
ka Hiina tugevumist Koreas.

Oht Kaug-Ida abalele aktiveeris
Venemaa poliitikat Kaug-Idas. Võimaliku kalla-
litungi korral olid Vene Kaug-Ida piirimaad
peaaegu kaitsitud. sõjavägede viimine läbi Siberi
oli rekordiselt raske ja aeganõudev. Tõsteti üles
mõisimur raudte ehitamisest Vladivostokini.
Initsiaatoriks sai S. G. Witte, Vene valituse ra-
hvaldusminister. 1891. a. hakkas Venemaa ehitama
suurt Sober raudteid.² V. I. Lenin nimetas seda
raudteid suureks mitte ainult pikkusest, vaid ka
riigirahade varastamise ja tööliste eksploatatsioonise
poolest.³ Suur Siberi raudte peidi viima Vene-

¹ Краевый архив, к. 54-62.

² Дипломатия аялуге, II kd., Тарту 1948, к. 136

³ В. I. Ленин, Труды, 5 kd., Таллинн, 1952, к. 72

maa tööstusmaubard Hiina terule, tagama Nene sõjalavastiku ja ainee tigealgse vaustamise kaug-Idas.

Uuemaa li seutneud nel raudteel val-
mis ehitada kui Kaug-Idas harrasid areneva
tähtsad sündmused. Kõrvas puhes rahvuslike - va-
bastuslike liikumine. 1894. aastaks kannas liikue-
mine üli ülestõusees fedaalide ja välismaiste
rõhujate vastu. Jian Si-kai, Hiina esindaja ko-
nas teatas oma valitsusele, et „palinva elanike-
kond oma enamusel on rahulolematu valitsuse-
ga. Igast 10 inimesest 8 või 9 on mässuliste ideede
mõimuses...“¹ Hiina valitsus oli kohunud. Vas-
tavalte Kõrva valitsuse abipalvele 5. juunist 1894. a.
saatis Hiina valitsus Kõrvasse 3000 sõdumit üles-
tõusu mahasurumiseks.² Kasutades 1885. a. lepin-
gut Hiinaga mis ka Jaapan oma väed Kõrvasse
sisse (18000 sõdumit³). Samal ajal kui Jaapanla-
sed energiliselt tegutsesid, oma mõju laiendamiseks
Kõrva alalid ja linne harrasid, jäid Hiina väed
Kõrvas tegevusetu. Si Shung-tiangi komandeerel ei
lohtunud wad midagi ette võtta. Si Shung-tiang
kõotis Uuemaa vahelise segamisele. Tõgeliselt Uue-
maa mõttis wapsõlute positsiooni, kuna ta ei
soovinud umbagi poolt tegewadada. Eihõõpi-

¹ A. Ф. Додлов, Санчубоеноннаа номунуа СМВ, lk. 59.
² Дипломаатиа ajalugu, II n., lk. 137.
³ С. В. Эфимов, Ореун, lk. 95.

damisel 21. augustist 1894. a. otsustati mitte mingil juhul vahet teha Korea ja Jaapani vahelisele sõjale.¹ Iga edaspidi jäid Hiina väed Korea piirkonda.

Korea tegevnes Jaapani mõju. Sõulis moodustati Jaapani-sõbralik valitsus. 27. juulil 1894. a. kuulutas Korea valitsus Jaapani suvel Hiinale sõja ja palus Jaapani valitsuselt abi Hiina vägede väljavõtmiseks. Jaapan alustas sõjatgevust ja alles seejärel kuulutas Hiinale sõja 1. aug. 1894. a.²

Hiina-Jaapani sõda kestis pool aastat. Hiina armee ja laevastik purustati muresti. Sõja päev tõi uusi tõendeid Tsini valitsuse väimetusel organiseerida vastupanu. Sillaatamino sõja ja välisriikide suve viisid Tsini valitsuse muresti rahu palumisele. 20. märtsil 1895. a. avati Simonoseki rahuleiväärimised. Hiina oli sunnitud nõustuma veigil rasemate rahutingimustega.³

Simonoseki rahulepingu alusel tunnustas Hiina Korea täielikku sõltumatust (art. 1). Hiina oli sunnitud andma Jaapanile Taivani saare, Pescadore'i saared ja Gjastungi peelsaare (art. 2), pidi maksma Jaapanile kontribut-

¹ Трубецкой Иван Иванович Императорская академия наук, «Корея», «Корея» архив, 1932, т. 3 (52), к. 62-67.

² Митчелл-Копольд О. Митчелл, к. 127.

³ Дипломатия, II к., к. 138.

siooni 200 miljoni jani ulatuses (art. 4), nõustus sõlmima Jaapaniga kaubandusliku lepingu (see sõlmiti 21. juulil 1896. a.). Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide koostel kindlustamises mis Jaapan rahulepingusse sisse sa pühete, mis laiendasid välisriikide õigusi Keinas. Nõu kaubandusele avati Jangtse ülenjoosel sadamad: Ša Ši, Šöureing, Sutiou ja Kaugliou. Jaapanlastel lubati kõigis avatud linnades ja sadamates tegelda igat liiki tööstusliku tegevusega ja sisse vedada alles vajalike tööstusseadmeid (art. 6).¹ Selle artikliga võeti lõpped näis kaubanduse sisseveolt.

Jaapanlaste mõju tugevumine Kaug-Idas, viti aga Mandžuuria vähistel, riivas Neemaa huvideid Kaug-Idas. Neemaa otsustas rahule segades. Inglise valitus aga taganes, Sausamaa ja Prantsusmaa sisesuhted olid selgusetud. Välisminister A. B. Sobanov-Rostovski soovitas Nikolai II saadada kompensatsioonina mõnigi sadam Naisel oomanil ja õigus Siberi raudtee ehitamiseks otse läbi Põhja-Mandžuuria Vladivostoki peale. Siis aga olukord muutus. Prantsusmaa lubas koostada Neemaa väjavaritumisi, samuti Sausamaa.² Sausamaa nägi nüüd Jaapanis ohtu oma kavavatele huvidele Kaug-Idas, pealegi kahtis ta Neemaa tähelepanu emaldada Euroopa agraadelt. Kolme

¹ F. A. Ponomov, Opeue, Пpимеpение, л. 413-416.

² Kpактичеcкй аpеуб, л. 74-76.

riigi ühise nõudmise es jaapan alistus. Sjastungi poolt loov lüüs tagasi Hiinale, Jaapan sai selle eest Hiinalt täiendavad kontributsiooni 30 miljoni yani ulatuses.¹ See oli lõõk Jaapani ja ka Amerika Ühendriikide diplomaatiale.

Peale seda kui Jaapan tõjuti praegu näija aasia mandilt, alustas ta palaverulist ettevalmistust sõjais Venemaaga, des täiesti tead- lise, et just Venemaa oli kolme riigi näijaastu- mise kriitikaatoris ja just tema on tõelises pretendendis ka Mandžuuriale ja Koreale. Nii algas Uue-Jaapani sõja allugev juha 1895. aastast.

Hiina-Jaapani sõda pagastas täies ulatuses Hiina sõjalise ja poliitilise nõuuse. Oli selge, et Tsini valitsus ei ole võimeline organi- seerima maas kaitset väliskalalastungi vastu. Jaa- pani võit Hiina üle, leping, mille ta suues Hiina- le peale, põliski Hiina avastamise Jaapani post (Taiwani ja Pescadores'i saared) oli tõukes kapi- talistlike riikide vahelise võitlusele, mis puhus vastu pärast 1895. a. Hiina jagamise pärast.

XIX sajandi viimane kolmandik oli illeminevus uuele imperialistlikule ajastule. En- dine vaba konkurents asendus monopoliiga. Monopo- listlikku kapitalismi iseloomustab teorainallika- te vallutamise trustide ja finantsoligarhia

¹ Diplomaatia ajalugu, lk. 140.

34
poelt, maarehva vajandustele jätamine "ah-
hraheliste kartellide poelt. Esikohale tõuseb ka-
pitale väljavedu kaupade asemel.¹ Kõige seda
võime jälgida ka Hiinas.

Finantskapitali intensiivne sisse-
tung Hiinasse algas peale Hiina-Jaapani sõda.
Imperialistlikud riigid hakkasid looma oma "mõ-
jusfääre", omandama kontroleerimise ja suurel
hulgal kapitali sisse vedama. Hiina ühiskondi-
ne sõjas avas uue ajajärgu tema ajastamises. Suur-
riigid, kes saavutasid Sjantungis tagastamise
Hiinale nõudete Tsini valitsuselt "tänuksust"
oma "teenete" eest. Välisriigid ja linnud ettevõtted
ilke nõudmise tüü järel.

Esimesena astus nõudmistega väl-
ja Prantsusmaa. Ta püüdis ennetada oma
konkurenti Inglismaad, taotledes ka privileegade
saamist Jehnani, Guangsi ja Guangtungi pro-
vintssides. Taotledes väljaveetumisele Sjantungis mii-
rimises ja ähvardades Hiinale mitte anda kaenu
kontroleerimise tasumises, saavutas Prantsusmaa
2 konventsiooni sõlmimise 20. juunil 1895. a. Ta
saavutas ka erisõigusi Edeba-Hiina provintssides.
Prantsusmaa kaubandusele avati seal Luntšou,
Mentsõ ja Sõmas linnad, kaevatiinidus Luso

¹ V. I. Lenin, Teosed, 23. kd, lk. 93.

ja Meirongi jõgedel.¹

Prantsusmaa edus teinud äärmiselt Inglise-
hirmu, sest ta oli heitunud samadest aladest.
Ingliseaad. suurendas suurt Hiinali. Inglise vä-
li-ministerium nõudis Hiinalt Läänejõe (Sitjungi)*
avamist inglise kaubandusele.² Nii väendas Inglis-
maa oma nõudmisi Hiina aladele, astudes
nõu vastu Prantsusmaa taotlustele Lõuna- ja
Hiinde-Hiinas.

Santa diplomaatia otsis pingeliselt
oma laavadeli peatusel Hiina rannikul, kuid
oma nõudmisi ta veel ei lükanud, vaid ootas
sobivat momenti.

Samaaegselt algas maa finantsiline
erjastamine. Hiina võlgnes Jaapanile 230 miljonit
japani kontributsioonina. Hiina-Japani sõjaga
oli Hiina välisvõlg kasvanud 40 miljonit japani.
Tsini valitsuse aastane sissetulek oli 80 miljonit
japani.³ Oli selge, et Hiina ei suuda enda summade-
ga tasuda kontributsiooni, vaid ta peab pöö-
duma välispannade poole laenu saamiseks. Lää-
neriigid lootsid sel teel saada Hiinalt tulu-
said kontsessioone. Hiina valitsus oli juba pöö-
dunud iheaegselt Londoni, Pariisi ja Berliini pan-
nade poole. Need nõudsid laenu tagatiseks endid

¹ J. B. Edgumob, Suuremäär nõumuse Kumad, lk. 160.
* Läänejõgi läbib Jinnani, Guibou, Guangxi ja Guantungi provint.
² J. B. Edgumob, Suuremäär nõumuse Kumad, lk. 61.
³ Joakob Bors-Jans, Tokaja uemopud Kumad, lk. 419.

kätte kontrolli Hiina rahanduse (kollektiivide) üle. Kasutades vastuolusid riikide vahel pakus S. J. Witte Hiinale laenu Nene valitsuse vahendusel palju soodsamatel tingimustel. Nene valitsus andis Prantsuse pankadele oma garantii laenu tasumise kohta. Hiina valitsus võttis selle vahenduse vastu. 6. juulil 1895. a. avaldati Vene-Hiina dubavatsioon 4%-lise laenu sõlmimise kohta.¹ Laenu summas oli 150 miljonit rubla. Hiina ei tahtnud lubada oma rahanduse kontrolli välismaistele, kui sellest ei võta osa Nene valitsus.

1895. a. loodi Witte algatusel Vene-Hiina pank², mis pidi arendama tugevust laadades seal muvalist idas pool, viti aga Hiinas. Panga organiseerimisele olid kaasa tõmmatud ka Prantsuse ja Saksaa pangad, kuid Nene valitsus ei tahtnud oma riigile jätta kogu pangas.

Peale Hiina-Japani sõda asusid välisriigid paljurahaliselt taastama raudteekontsosse Hiinas. Hiina valitsus oli sunnitud pöörduma välisriikide poole, kuna raudteede ehitamises ei jätunud summasid. Prantsusmaa sai endale õiguse ehitada raudteed

¹ Соприкосновение России с Японией в финансовом отношении 1856-1917, Москва 1952, к. 287-289.

²

Дипломатия Китая, II к., к. 142.

Langsonist (Indo-Siinas) Luntiseeni.¹ Prantsus-
maa jääl asusid tugitsewa teisid riigid.

Ka Ameerika lihendriigid ei seisnud
nõwal mõttelust kontsessioonide pärast, wagu
püüdnud tõendada ameerika ajalooteadlased.²
USA kapitalistid nõtsid sellest osa, kuid kaaldu-
valt. Kõige enigmatsemalt taotles kontsessiooni, Ame-
rican China Development Company* USA raudte-
dele, sõjakawandustele ja tistele ettevõttele.³ Oma
kompahiide taotlusi taotasid ka USA diplomaati-
lisid esindajad. Eriti huutariid USA-d raudte-
kontsessioonid Uue piiri ääres ja Mandžuurias,
mis teitas äärmust teistes riikides.

Uuemaa majandusliku ekspansiooni
vahendiks sai Uue-Siina pank. Panga raudte-
di võimalike tiste operatsioonide nõwal hakata
taotluma Siina valitsuselt raudtekontsessiooni
suure soosii raudte ehitamiseks läbi Mandžuuria.
Vastawad läbirääkimised teinused Petkusis,
muhu Li Shung-tiang seitis, et Siina esindajana
osar võtta Aleksander III noonimispidustest. Läbi-
rääkimised Li Shung-tiangiga tehti Aleksander Witte-
le, kewa riimane oli kõige kompetentsem Kang-
sda ühisnõust. Witte osawa diplomaadina saare-
taksi Li Shung-tiangi nõusoleku.⁴ Witte edas läbi-

¹ J. B. Egbumob, *Prantsusmaa krommika kumari*, lk. 172.
² vt. samas
^{*} USA raudte-sindikaat, arutati 1895. a.
³ J. B. Egbumob, *Prantsusmaa krommika kumari*, lk. 173.
⁴ Sj. Witte, *Mällestused*, I kd., Jante 1937, lk. 247-251.

rääkimisel kahlemata uinalustas Vene prestiiži
 tõus Hiina valituse seimis Sjastungi määramise
 lahendamise tõttu. Tõttelt poolt, venis Li Shung-
 tsangi Wittelt saadud teadete alusel, kuigi
 Witte oma „Mälestustes“ väidab, et mingisugust
 aluselõuast Li Shung-tsangile sekkuda ei antud!¹

Läbirääkimiste tulemusena sõlmiti 3. juu-
 nil 1896. a. Vene-Hiina raitseleit Jaapani väi-
 nalise kallaleitangi vastu.² Kumbui lepingu-
 osaline pidi kallaleitangi noval abistama oma
 ulvastatud jõeudega tist lepinguosalist. Et kind-
 listada Venemaal võimalus aktiivseis raitseis,
 andis Hiina valitus Venemaal nõusoleku Hi-
 na Idarandte chitaniseis läbi Mandšuuria
 Ikadivostokui, sellel sõjavägesid vedada ja sõja
 noval Hiina sadamaid kasutada.

Vastavalt lepingule 8. septembrist 1896. a.
 Hiina valituse ja Vene-Hiina panga vahel sai
 niimane kontsessiooni vandte chitaniseis ja
 ekspluatatsioon Mandšuurias. Asutati Hiina
 Idarandte selts, mille taga tegelikult seisis Vene
 valitus. Hiina Idarandte selts sai päris es-
 eigiisi: nõo randevööndi valitamine noje ulastes,
 oma laavad, rahamärgid, raudteeraiifid, kodid,
 tolliprivilegid oma territooriumil (nõo randevöönd-
 is) - 2/3 tavalisest käärest, ürgi oma ulvasta-

¹ S. J. Witte, Mälestused, I, lk. 263.

² Соприкосновение Полюми, lk. 292.

ted politsei.¹ Raudtee ehitamine võimaldas lo-
nu kapitali rissetungi Mandšuuriasse.

1896. a. mereis uuesti üles ühisi-
mises laenust Hiinale. Inglismaa ja Saksamaa
paneevid mittarid ulmuse aasta äpardust
lata tegema. Hiina sai tollitulede tagatisel
uus laenu. Laenuprotsentide moodustarid üliõrd
suure summa, et neelaksid te venisti tuleid Hiina
tollitulede merekaubandusest, mis olid Hiina täht-
saimas tulualtkas.²

Hiina ei suutnud kaitsta oma
majanduslikku ja poliitilist sõltumatust. Tsini
diplomaatia, kogu pörgates ühe või teise riigi
mure nõudmistega, püüdis vastu vaielda, kuid
sellega asi lõppes, lõpptulemuslikult laimagi-
alistus. Aastate peale Hiina-Japani sõda
sõrreandariid Hiina poolsohntaalsed sõltuvust.
Hiina kaotas suureväärseid õigusi oma terri-
tooriumile. Välisriigid asusid looma „mõjuvääre“,
mis said said neie monopolised õigused. Täis
võitlus mõje pärast Tsini valitusele. Hiina valitse-
vad ringkonnad us kartsid oma tuleviku pä-
rast, ei olnud suutlised vastu panema välisriiki-
de pealetingile. Välisriikide toetusel kõgi Tsini
võim oma olemasolu peamist garantiid. See

¹Edopuu gorobopol Poellu, lk. 297-302.

²J. B. Edepuob, Pseumad korumura kumad, lk. 167.

tõukas liinid peobaalseid valitsijaid loovutama
välisriikidele ühe positsiooni tise järel.

II peatükk

Imperialistlike riikide võitlus Hiina jagamise pärast XIX sajandi lõpul

Välisriikide uus paletung Hiinale hakkas aastaid 1897 - 1898. Sellest ajast kasvas kapitalism Euroopas üle oma uude staadiumi - imperialismi. Euroopa kapitaliste huvitasid üha suuremad õigused, üha suurem tegevusvabadus Hiinas. Hiina - Jaapani sõjaga selgus täielikult Hiina nõrkus. Nii sai Euroopa suurriikidele teavälajaks Jaapan, kes "... hakkas muutuma tööstusriigiks ja püüdis raiuda auku Hiina müürisse, avastades säärast maiuspäeva, millest Inglismaa, Saksamaa, Prantsusmaa, Venemaa ja isegi Itaalia kapitalistid otseselt hammastega kinni hakkasid."¹

Tasutades Hiina lüüasaamist hakkasid imperialistid esitama üksteise järel oma nõudmisi. Nad olid huvitatud kapitalimahutustest Hiinas, tehaste ja raudteede ehitamisest. Kapitalimahutustus oli vajalik Hiina jagamiseks "mõjusfäärides", aga el-

¹ V.I. Lenin, Teosed, 5. kd., lk. 72.

kõige baaside loomine järgnevas teriteooriumi jagamises. Seetõttu algas riikide võitlus tegepunktide kaavamise pärast Hiinas. Välisriigid asusid „rentima“ Hiina sadamaid ja linnu. N. S. Lenin, isloomustades tolle perioodi sündmusi, kirjutas: „Kõrgele järel on Euroopa suurriigid asunud nii agavalt võovima, b.o. „rentima“ Hiina maid, et jutud Hiina jagamisest pole tekkinud ilmaaegu.“¹

Hiina jagamine „mõjusfäärides“ toimus pinevas olukorras. Riigid olid sunnitud minema kompromissidele, et kindlustada tunnus oma esõigustele neid hüratavais provintsid. Hiina jagamine „mõjusfäärides“ oli suurel määral tingitud imperialistlike riikide vastuoludest, mis tegid võimatuks Hiina otsese jagamise. Oma võistlaja edu korral püüdsid teised välisriigid end otsesohu kompenseerida sama Hiina arel.²

Tõusis, mis kiirendas Hiina jagamist „mõjusfäärides“ oli nahtlemata Sarsa imperialistide aktiivsus. Sarsa kapitali majanduslike sissetung Hong-Kong-Ita, aga eriti Hiinasse algas juba XIX sajandi 40-80-ndail aastail. 1886. a. kehtestati regulaarne laevaühendus

¹ V. S. Lenin, Tõosed 4. kd., lk. 334.

² A. B. Työp, Mesogynapogitue omuumeu na Darbuen Boemoe (1894-1904), Yumeu zameeu III o-oukareloo uememy ma, T I, Demu pag-1947-uoeba, lk. 18.

³ A. E. Epycauueu, Bueuueu uememy, lk. 315.

Hiinaga.¹ Hiina turul oli sel ajal praegu täielikus premeerus inglise kodanlus, Sausa kaubandus tegi alles esimesi samme Hiinas. Siiski edaspidi Sausa kaubandus Hiinaga kaotas aastast aastasse ja selle juures näga kiire tempot. Ühne aasta jooksul Sausa kaupade export Hiinasse suurenes enam kui 2 korda, aga import sama ajaga suurenes enam kui 14 korda. Siiski Sausa kaupade export Hiinasse ületas impordi. Sausa nägja ja sisseveo üldsumma kannu Hiinasse tuhandites markades näitab järgmine tabel:²

Aastad	Nälgaveo	Sisseveo
1885	949	16 500
1893	14 000	33 250

Ugajanduslikest ekspansioonist Hiinas oli viti huvitatud Fr. Krupp, Sausa terase ja sõdetööstuse magvaat. Kruppi firma müüs Hiinasse rühi, vedureid, matujale raudtude, sildade jm. chitamisus.³ Kruppi edu soodustasid suurel määral sõjaväeinstrumendid, kes olid kutsutud Hiinasse arme nägjaõppus, samuti kaubanduslikeud saatkonnad eas Hiina sadamates.

Hiina turul põrkus Sausa kapital ülevõige kogu inglise kapitaliga, kuid

¹ A. B. Печенинени, Временя ромени, к. 345.

² samas.

³ samas.

see ei omandanud esialgu kuigi teravat
 iseloomu. Sihti tegutses Sausa kapital isegi
 koos Inglise kapitaliga, eriti pangakapitali. Sak-
 samaad esindas Hiinas Sausa-Aasia pank, mis
 loodi 1889. a.¹ See pank oli tähtsaimas tugipunktiis
 Sausa kapitali sissetungil Kaug-Itla.

90-ndate aastate keskel korris Sausa
 finants-, tööstuslike ja kaubanduslike ring-
 kondade ette misimes ulatuslikumast sissetun-
 gist Hiina turule ja uueamast võitlusest vä-
 rismaiste konventide vastu. Nende konventide
 hulgas nähti Inglismaa kõval ka Jaapanit, Jaa-
 pani kaubanduse kahe tempo Hiina sadama-
 te vahel oli 4 korda suurem Sausa omast.²
 Valitsuselt kavati nõudma tugipunkti haaramist
 Hiina rannikul aktiivsemas tegevuses Hi-
 nas. Valitsuse agendide otsisid nea aastate
 jooksul Hiina rannikul alalist baasi Sausa
 sõjalaevadele. Sobivus peeti mingit sadamat
 Hiina lõunaosas. Esialgu püüdis aga reaalne
 jõud tegutsemisega ja tuli sodada sobivat
 juhust. Sausa diplomaatia tahtis ära kasu-
 tada Hiina-Jaapani sõda ja Jaapani alii-
 ga kavata Taiwan saar. Kuwa aga Jaa-
 pan oli ise kurnitatud Taiwan saarest, siis

¹ A. C. Epycaueueeuü, Bueueueuee no ueueueue, le. 345.

² Samas, le. 346.

soovitas ka Saasamaal haavata Hiina edela-
 provintsid.¹ Saasamaa muidegi selle ei läinud,
 sest see oleks viinud tõsistele raskuspõrgutile Ing-
 lismaa ja Prantsusmaaga. Saasa diplomaatia
 pidi otsima teist teed. H. Brandt, endine Saasa
 saadik Pekingis tõestas valitsusele, et kõige õigem
 tee esmängi saavutamiseks on minna koos Ven-
 maaga, taastada Jaapanit tema ääretutes pre-
 tensioonides ja peale seda nõuda, et „tänuks“
 Hiina Saasa valitsuse „omakasupüüdmatu“ teele
 loobutaks või halvemat juhul annaks endile
 mõne sadama. Selline poliitika ühtlasi emaldas
 Venemaale tähelepanu Euroopalt.² Saasamaa hae-
 kasvi tõukama Venemaad vahusegarnisele Hi-
 na ja Jaapani vahelistesse ajadesse. Toimus
 kolme riigi ühine väljastumine Jaapani vastu
 Sjao-tungi meres.

Saasa diplomaatia esmängis oli
 see odaspidi õhutada Venemaad sekkuma Kaug-
 Ida ajadesse, et kindlustada endale vabad
 käed Euroopas ja teha võtta vastuolusid
 Venemaale ja Jaapani vahel, aga võimaluse kor-
 ral ka Venemaale ja Inglismaa vahel.

Saasa kapitalistide hulgas seure-
 kesid nõudeti valitsusele kindlustada Saasa
 kapitalile sissetulek Hiinasse ja haavata

¹ G.P.B. IX, N° 2231.
² Samas, N° 2238 ja 2240.

ningi sadam Liina rannikul. Wilhelm II nõudis Weihaiwei avastamist, kuigi seal veel asusid Jaapani väed (Simowoseki rahulepingu alusel kontributsiooni tasumise kindlustamiseks). Wilhelm II avalis oli kavis riigid asetada sündinud fakti ette, mida nad avestasid palju enam kui elnevat nõudmist ja läbirääkimisi.¹ Juba 1896. a. augustis andis Wilhelm II Sausa sõjalavadele käsu igas juhuses suunduda Weihaiwei rajooni.² Siiski Weihaiweid kaavata ei olnud võimalik - see olus ajanud teravaks suhted Jaapaniga, samuti ei olnud olnud võimalik suhelda jaapanlasi Weihaiweist lahuma ja samaaegselt seada teised riigid sündinud fakti ette.

Mereministerium pidas palju sobinamars punktis Kiaotšou. Läbirääkimised Pekingi valitsusega Kiaotšou kohta lõppesid aga tulemusteta.

1896. a. suvel rüüstas Li Shung-tiang ka Berliini. Vestluses Sausa välisministri A. Marshalliga taotles ta Liinasse sissevetavalt kaupadelt võtivate tollide tõstmist. Marshall esitas omalt poolt Li Shung-tiangile ka nõudmisi nagu mõne sadama loomutamise Saesamaale, kontsessiooni andmine raudteede ehitamiseks jne. Li Shung-tiang ei võtnud neid nõudmisi vastu.

¹ G.P., B. XIV, N° 3648.

² G.P., B. XIV, N° 3647.

Sellises olukorras avas üha enam rüsimus eesmärgi saavutamisest sõjalise jõuga. La-
 renes lõplikuks ka rüsimus tugipuneti asukohest. Ad-
 miral A. Törpitz, kes ristles Sausa eskaadriga Hii-
 na vetes teatas, et sobivaimas kohas on Hiao-
 tšou laht.¹ Hiaotšou ümbruskonnas asuvad ka
 suureb sõe, rauamaagi ja teiste maapõue
 varade varud.

Müüd jäi üle otsida sobivad ettekä-
 net sadama vallutamiseks. E. Skrykingile, Sausa sa-
 adile Peingis saadeti instruitsioon pöörata ri-
 list tähelepanu väljastumiseks vajalike ajendi
 kindlustamisele. Seejuures Berliinist teatati, et
 sobivad ajendid võies leida „väitlus misjonärite-
 geruses“.²

1897. a. sai välis- ja siseasjade riigisekretäris
 B. Bilow, endine Sausa saadik Roomas.³ Tema
 ülesandeks sai alustada diplomaatilist etteval-
 mistust Hiaotšou haaramiseks. Kõige tugevamat vas-
 tupaan oli oodata Venemaalt. Juba varem oli
 selge, et Venemaa tunneb Hiaotšou vastu teatud hu-
 vi, kuna tal endal puudus Haug-Ida aladel
 sadam, mis talvel kinni ei külmuks. Hiaotšou oli
 Vene laevastiku talvekohtumise ja taarivalitsus ei
 kavatsenud sellest loobuda enne, kui on leidnud
 taise sobiva sadama Lõunas.⁴ Peterburis soovitati

¹ G. P., B. XIV, N° 3664.

² G. P., B. XIV, N° 3669.

³ A. E. EpycaHHenHii, *Вспоминания*, lk. 362.

⁴ *Записки* архив., lk. 103.

Sausamaal otsida teine sadam või eodata. Sausamaa avatus tuli aga asjaga viiustada ja roneu leppida Venemaaga. Augusti alul 1897. a. pidi Sausa keiser külastama Vene tsaari. Soodeti, et see külastus toob lähedusse ka Hiiootsou küsimusele.

7. augustil saabus Wilhelm II kantsler J. Tschernlohe ja B. Bilow saatel Petrikofi.¹ Siin algasid läbirääkimised reas küsimustes. Sausa diplomaatia² ^{namiseks} esmärgiks oli saavutada Venemaa nõusolek Hiiootsou hõaramisele. Läbirääkimiste tulemusi käsitletuse vastavas kirjanduses erinevalt. P. D. Ilvostov, käsitledes seda küsimust kinnitab, et läbirääkimised Hiiootsou suhtes lõppesid Sausamaale edukalt, kuna Sausa keiser vastava küsimuse peale olvad Nikolai II teatanud, et Venemaa ei petleeri Hiiootsoule ja ei hõara vastu vaidlema Hiiootsou anastamisele Sauslasti poolt.³ A. S. Jerusalemiski käsitleb seda küsimust teisiti.³ Tema poolt teodud jutuajamisest Wilhelm II ja Nikolai II vahel selgub, et Vene valitsus oli ise huvitatud Hiiootsoust, „kuni ta pole saanud oma valdusse mõnda teist põhjapõlsemat sadamast“. Õige on siin viimane seisukoht, kuna A. S. Jerusalemiski teeb oma otsuse enam kaaluvate materjalide põhjal.

¹ A. C. Энциклопедия, Восточная Россия, т. 363.

² Дипломатия аялугу, II kd., л. 151.

³ A. C. Энциклопедия, Восточная Россия, т. 363.

Saksa diplomaatiale õnnestus Peterhofis siiski saavutada lubadus mitte taastada Saksa laevade ajulist sissesõitu Liivimaa, kui elnevalt kokku lepikse. Nõu laevastiku ülemjuhataja-ga. Saksa valitsus otsustas seda otsuse ära kasutada liiva mõjutamises.

1897. a. oktoobri lõpul ilmus Sleyking Tšerhi jamõni ja nõudis uuesti mereväe baasi liiva rannikul ja just nimelt Liivimaa, viidates kokkuleppele Venemaaga. Siiski jäi see nõudmine tagajärgetuks, mingisugust vastust Sleykingile ei antud.¹

Sleyking arvas nüüd otsima sobivat intsidentide, et Saksaamaa võiks tegutseda jälega. Vastati saabuski teade, mille Saksa valitsus ära kasutas oma esmakordse saavutamises.

1. novembril 1897. a. tapeti Šantun-gi provintsis 2 Saksa misjonäri.² Juhatum ülevadast ei olnud kuigi oluline, kuid küllalt sobiv Saksa diplomaatiale. Saksaamaa haavas kohe sellest juhtumist kinni. Peeringi valitsus, aimates ohtu, oli valmis andma kõige suuremat hüvitust. Liiva saadikule Berliinis teatati, et Saksa valitsus ei või püüdeda tavalise hüvituse saamisega, vaid kui alandada läbi rääkimi-

¹A. B. Егучанников, Временная летопись, к. 364.

²Т. В. Ефимов, Временная летопись, к. 220. Vasemas viiranduses on üslikult teadud 4. november.

sed Pringis ei nii rahuldavale tulemusele, siis on sellel mõige vasemad tagajärged Hiina suhtes.¹

Sama valitsus arus niid tegulsema. Wilhelm II andis Väike Ameerika laevastiku kätte vallutada Hiinat.

Süüsi olid Sausa valitsvatus ringkondades ilikavalus kõheluse mellehed. Pöörduti Nuemaa poole nõusoleku saamiseks. Nue välisminister G. Muravjov arus ütavale siseministrile, et Nuemaal on Hiinatõus aneendmiskoha esõigus. Ta lisas, et kui Sausa laevastik sõidab sisse Hiinatõusse, siis Nue laevastik peab talle järgnema.²

Admiral O. Diederichsile, kes oli Sausa Väike Ameerika laevastiku komandör, saadeti käsu mitte haavata Hiinatõus, vaid eodata koraldusi, käitu da ettevaatlikult.³

Telegramm aga hilinus. 14. nov. 1897. a. sõitis kolm Sausa sõjalava sisse Hiinatõu lahte. Laevale saadeti 200-meheline dessant, kes kohe purustas telegraafilini. Hiina garnison laganes pommitamise ähvardusel.⁴

Hiinatõus oli vallutatud, idaspiidises ilikavalus oli saavutatud ede niid-

¹ A. B. EpycaHHemuu, BueHTepa no Memua, lk. 366.

² Samas, lk. 368.

³ G. P., B. XIV, N° 3696.

⁴ A. B. EpycaHHemuu, BueHTepa no Memua, lk. 370.

lustada diplomaatilise teel. 20. novembril esitas Saksamaa Siiwale nõuamist. Suurel osal nõuamistest ei olnud midagi ishist misjonaide tapmisega. Briti olid esitatud nõudmised saarlastele vaevaldsete õiguste andmise kohta raudteede ehitamiseks ja maapõllvõtrade ümbertöötamiseks Šantungis.¹ Kriatõu annetelemist ei olnud esialgu peeldatud, aga Berliini teon muutus järgest sõjamaas.

Järgnesid diplomaatilised läbirääkimised ka teiste riikidega. P. Statzfeld, Saksaaadik Londonis püüdis mõjutada Inglis peaministrit R. Salisburyt, hirmutades teda Saksaa-Vene salalepingu olemasoleuga. Statzfeldi eesmärgis oli kaitsta kriatõu, või siis saada selle loovutamise eest kompensatsiooniks Inglismaalt Siiwa avel.² Salisbury valitus ei kaldunud järelandmistele. Ilingil juhul ei tahtnud Inglismaa loovutada midagi oma huvialadest, küll aga polnud tal midagi kriatõu avastamise vastu saarlaste poolt. Tä avestab, et see ainult tugendab Vene-Saksaa vastuolustid.

Läbirääkimised Nuemaaga venisid. Vene välisminister Muavjev püsis endiselt Saksaa vastase seisukoal kriatõu küsimuses. No-

¹ J. B. Egoonob, Orepue, lk. 103.

² G. P., B. XIV, N° 3696.

vembriis-detsembris Vene valitsuse seisukoht siiski pihmenes. Iida märgates paanus Bülow Venemaale kompromissi: Venemaa ei vaidle vastu Hiiole anastamisele Saasamaa poolt ja omavahel hõivatab end mõne teise Hiioa sadama omavahelamisega. Venemaa võttis ettepaneku vastu, teatades, et ta saadab oma eskadri Port-Arturi. Kõrgeim otsustati 26. novembril 1897.a. Eesõupidamisel Nikolai II esavõtul Peterburis.¹ Muavjov teatas, et uute andmete kohaselt ei oma Hiiole vahel ajal Venemaale viilist tähtsust, aga sõjasadama rajamises asub ta liiga kaugel Vladivostokist ja on täiesti eraldatud Venemaast. Pealegi oli Saasamaad taristada raske. Venemaa valik lan- ges lõplikult Port-Arturile.

Tiade Vene seisukohta muutumisest tuli just ajal, kui Hiio sadamast areis prints Steiniichi juhtimisel teie suur mereväe ekspedit- sioon Hiioa rulle. Printsi ärasaalmisel ütles Wilhelm II oma kõnes, et „kui keegi mõtleb meid solvata, siis prints Steiniich peab kõike lasema „soonestatled vesika“.“² See oli ähvandus mitte ainult Hiioale, vaid ka Inglismaale

Bülow telegraferis Steiniingle Pekin- gisse ja nõudis, et vallutus vormistatais viiresti.

¹vt. Kpaueuü apxub, lk. 103-104.

²vt. I. B. Egbuob, Opeue, lk. 104.

Siina valitsus pöördus cordwate abipalvetega tiste riimide poole, kuid see ei andnud tagajärgi. Siina ei saanud välisriigidelt mingit toetust. Samuti ei õnnestunud pehendada Sausa nõudmisi. Siinlased olid sunnitud jälle andma ja vastu võtma Hiatsõu rendileandmise saarastile. Peale pikka ja ebavõrdset diplomaatilist võitlust Pringi valitsus kapituleerus.

6. märtsil 1898. a. kirjutati Sausamaa ja Siina vahel alla ametlikule lepingule, mis võttis kogu Hiatsõu pärast petud võitluse tulemused.¹ Siina andis Sausamaale 99 aastaks rendile Hiatsõu lahe piirkonna. Sausamaa sai õiguse mereväebaasi organiseerimiseks Tsinglaos. Renditud territooriumi ümber neutraalne tsoon, kuhu Siina vägesid lubati ainult Sausamaa nõusolekul. Siina laevad võisid Hiatsõu lahte sisse sõita võrdses õiguses Sausamaale sõbralike rahvaste laevadega. Sausamaa sai õiguse 2 raudteeliini ehitamiseks Šantungis. Sausa alamad said õiguse tegeleda määrtööstusega mõlemal pool raudteeliini 30 li* ulatuses. Sausa alamad ja firmad said esõiguse igal liini kontsessioonidele Šantungis. Šantungis "provint" muutus nii Sausa "mõjusfääriks".

¹ Xpemo Namuk, lk. 218-219.

* 1 li = 576 m

14 54

Liastõou korutamine Sausamaa-
le oli signaaliks kõigile teistele suurvõimedele
samasuguste järelandmistu taotlemises Hiina-
nalt. Lähema 3 uus joosul peale kokkuleppe
solmimist esimese rentimise kohta läns vä-
liiikide kontrolli alla 4 teist tähtsat punkt-
ti Hiina rannikul.

Sausamaa sissetung Hiinatõusse
tõmbas endale suurvõimede tähelepanu. Inglise
sõjalasvad suundusid Põhja-Hiina riblese.
Levisid kuuldused, et ka Inglismaa kavatses
kaarata endale tugipunkti Põhja-Hiinas. Vä-
ne diplomaatia jälgis reetõttu väga tähele-
paneliuult sündmisi Kaug-Idas.

Uue kapitaliste huittasid veiti Mandõu-
ria ja Korea. 1896. a. oli Uue valitsus teatavasti
saanud endale kontsessiooni raudtee ehitami-
ses läbi Mandõuuria Vladivostokini, mis kõi ul-
dused Uue mõjje parrile Kaug-Idas.

1896.-1897. a. seisid Uuewa es ei-
simus ekspansioonist kas Mandõuurias või Ko-
reas. Korea ei olnud karta nii palju poliitilisi
rakusi kui Mandõuurias. Kuigi Korea oli ooda-
ta jaapanlaste ja inglaste vastusesse, oli Ko-
rea valitsus nõus minema suurtele järelandmis-
tele Uuewaale, et omada vastuvõetavale Jaapani car-
navale paktungile. Siiski majanduslikult Korea
huittas Uue kapitaliste nõhem kui Mandõuuria,

55

kuva Nõu kaubandus Koreaga oli veel väga tagasihoidlik. Mandžuurias kardeti tugevat vastupanu hiinlaste ja inglaste poolt, kuid Nõu pangakapital esetas Nõu-Siina pangaga oli huvitatud pealtungist Mandžuurias. Nõu-Siina panga eesmärgiks oli privilegide laiendamine Mandžuurias, vägipääsu kindlustamine Siina Ida-raudteele Kollase merele, spetsiaalse kareliini ehitamine Siina Ida-raudteest Pekingini. Siina valitsus, kes oli kokkunenud Venemaa suurtest nõudmistest Mandžuurias, liiskas vastavalt ettepanekuid tagasi ja suurendas Venemaal vastukaalus inglaste õigusi lõuna-Mandžuurias.

Et tase taha laadida Mandžuurias, asus Witte tegutsema Koreas. Sinna määrati Nõu rahandusnõunik, 1897. a. oktoobris avati Põne-Korea pank. Samuti saavutati tollikontrolli üleminek inglaste käest venelaste kätte.¹

Nõu välisminister Muravjov tegutses teises suunas. Ta pooldas suurevahendeid Kaug-Ida poliitikas. 23. nov. 1897. a. esitas ta Nikolai II-le märgemirja ettepanekuga vallutada Port-Artur ja Talienvan (Dalni), et saada Nõu laevadele kinnisilmumate sadam.² Tsarism seisis tõsiselt Korea-Mandžuuria alternatiivi es. Korea "rahulikule" omandamisele tõusmas

¹ Э. А. Романов, Орепен, к. 54.

² Краевский архив, к. 102-108.

56
Nikolai II rahandusminister, välisminister aga pidas rohkem silmas laudõuuriat ning kaitses sõjalist sihttingi Ljautungi poolsaarele. Muurjov rõhitas, et idavalivad austavad kõige enam jõudu ja võimsust ja seetõttu on kasutu kaotada alga Hiipaneemile ja sõjaväele maitsustele Tseuki jamõnis ja tuleb tegutseda sellisel viisil, mida nii edukalt kasutas Sausa valitsus oma lahvadele sobiva sadama omandamises Ljautungi poolsaare lõunassa.¹

Witte vastuväidete aluses oli mõte nägivaldsete abinõude sobimatuses Hiina suhtes seoses 1896. a. liidulepingu ja võimalus saavutada esmõne majandusliku teel.

Nikolai II kutus 26. nov. 1897. a. kogu riinõupidamise. Witte palveõimisel otsustati siin veel mitte astuda Port - artui haaramisele ja leppida viisaku Vladivostokiga kui sõjalavastiku baasiga.²

Diplomaatiline pinge valitses ka Pekingis. Kõhe peale Sausa sõjalavade õmumist Hiinõusse pöörduti abitaamises Vihemaa poole. Dne valitsus keldes oma eskadri saadmisest Hiinõusse õtkõändel, et Hiina kaitses on alustatud Piteburi ja Pselini vahel läbirõõkimisi. Lõpuks saadi Muurjovilt lubades abistada Hiinõ-

¹ Kp. Kõrre õpõue, lk. 107-108.

² Samas, lk. 108.

nat tõsise kokkupuute korral Saesamaaga, kuid
 Muravjov nõudis vastutasuks nauditte- jt. mi-
 simusti soodsat lahendust. Tšeni ja mõnis kor-
 deti Nene mõju liiga suure tõusu ja alles 10. det-
 anti nõusolek täita Muravjovi nõudeid. Sõud
 oli juba hilja, Peterburis võeti 11. det. vastu otsus
 kaavata Port-Artur.¹

Peterburi otsust kiirendas ka kokkulep-
 pe loetus Saesamaaga, et seada nimast tõusis Ing-
 lismaa tungile Põhja-Siinasse. 16. det. 1897. a. rää-
 ti Nene eskaader sisse Port-Arturi.²

Nene ukvaadri tigevest isitati Siina
 valitsusele kui ajutist abinõu. „Lauastuue eesmärk
 on sellis, et aidata hiinlastel vabaneeda saarlas-
 test, niipea kui lahuvad saarased lahub ka
 Nene lauvastie.“³ Nene lauvastie võeti seetõttu Port-
 Arturis esialgu sõbralineult vastu. Tõrste riikide
 kõjalavade sissesõit keelati. Peagi aga seigus
 Nene valitsuse tõeline eesmärk.

Olukord Kaug-Idas muutus velgi ke-
 melisemas seoses uue laenuga Siinale. Juba 1897. a.
 kevadest alates püüdis Pekingi valitsus saada võ-
 listiividelt laenu kontraktisooni järjekordse la-
 naku tasumiseks Jaapanile. Peaminister pretendeer-
 tides laenu andmisel olid Nene-Prantsuse ja Sak-
 sa-Ingliis pangagrupid. Laenu imlen pühes

¹ S. A. Pomarelov, Opreue, lk. 68.

² J. B. Egeuhol, Beeuueua nõuumeua Siinar, lk. 237.

³ S. J. Witte, Mällestused, I kd., lk. 300.

äge võitles Inglismaa ja Nuumaa vahel.

Hiina valitsus pöördus Hongkong-šang-
hai pangaga peale laenu saamiseks, kuid laenu
tingimused olid Hiinale vastu võetamatud.

14. detsembril pöördus Li Shung-tšang Hiina
vas aruwa Niue rahandusagendi Pokotilovi kaudu
Witte peale palvega anda Hiinale garantii uues
laenus 100 miljoni fiani ulatuses.¹

Witte sidus oma nõusoleku seente nõud-
mistega. Ta nõudis 1) monopoolset õigust raudtee-
de ja tööstusettevõtete ehitamiseks Mandžuurias ja
Mongoolias, 2) Hiina Ida-raudteeeltsile kontses-
siooni andmist haruraudtee ehitamiseks magistra-
alist keeni mingi punktini Šollase mere kaldale
ja 3) anda Nuumaale Šollase mere kaldale ka-
dam, kuhu võivad sisse sõita nii Niue kauba- kui
ka sõjalaevad.²

Nende nõudmistega taasis Nuumaa
püü nõudustada tahute seene nõusoleku Man-
džuurias ja Mongoolias, kust taheti täielikult
vabaldada teiste välisriikide kapital.

Niue sõjalaevade olemine Port-Ar-
turi, Niue laenu tingimused kutsusid esile äre-
vuse Inglismaal. Laenu andis võimaluse eitada
Hiinale uusi pretensioone, mida Inglismaa ei
tahtnud mõõda lasta. Inglismaa arus tegutsema

¹ B. W. Pomansko, Orepku, lk. 68.

² Samas, lk. 69.

Uue mõju tugevnenise vastu Ilienas. Inglise saadik C. Mac Donald protesteeris Iseml janiõnis Nõu laenu vastu ja lubas oma aiei laenu saamine Inglise maalt soodsamatel tingimustel. Inglise laenu summa laenu 12 miljoni naalsterlingi ulatuses.¹

Süsi ka Inglise maala tingimused olid äärmiselt raske. Inglise nõudsid:

- 1) Kontrolli riigi teatud teude üle.
- 2) Õigust vaudte mitamisees Birmast Jangtse basseini.
- 3) Garantiiid, et Jangtse basseini ei kujunees mingi tise riigi mõjusfääris.
- 4) Taliennan peab kujunema vabasadamana.
- 5) Täieline sisekaubanduse vabadust.
- 6) Nabastada sisseveetollidest Inglise kaubad teatud sadamates.²

Iliinlased ei olnud nende tingimustega nõus. Eriti protesteerisid wad 2. punkti vastu. Kui Inglise maal olus õnnestunud ehitada raudte Birmast Jangtseini, siis see olus praati liselt andnud suurema osa Kuwa- ja idaproviinssi Inglise maala kätte.

Nii Nue kui ka Inglise laenu tingimused olid väga raske. Inglise maala ja Nue maala suhted laenu küsimuses olid pihvad.

¹ J. B. Edgewood, Birmas nõuemees kumad, lk. 241

² Samas.

Inglise laevastiku ühegi meeskondus Hamiltoni saare juures ja 2 Inglise laeva sõites sisse Port-Anteri.¹

Selliselts Inglise-Vene konflikt ei esenenud esialgu mitte sadama, vaid laenu eesimuses, nende esõiguste pärast, mida töötas anda laenu. Venemaa poolt märgitud tingimused ähvardasid Mandžuuria ja Mongoolia koopi väija hilitada maailma kaubaringlusest, mis oli eiti vastuvõetamatu Inglisele.

11. jaanuaril 1898. a. andis Meravjor A. J. Pavlovile, Vene saatkonna sekretärile Pekingis uue instruksiooni, mis sisaldas veelgi uusi nõudmisi ja mis pidid veelgi tugevdama Vene mõju Mandžuurias ja Mongoolias.²

Pekingis toimunud Inglise saadikuga koostööd läbirääkimised laenu eesimuses. Inglise sõjaväevastiku viikimine Põhja-Siina vetes tugevdas Inglismaa pooldajate positsiooni Pekingis. Tseunli jänõn kaldus laenu sõlmimisel Inglisele poole. Inglisele ähvardas, et vastasel korral ta lähel kõige otustavamatele survevahenditele ja oma nõudmiste täitmise eendustamises haavab Saasamaa esuejul mingi ala Siinas.³

¹ T. B. Egeunob, Bueunera noomeneka Kumad, le. 242.

² B. A. Pomaunob, Orefee, le. 71

³ T. B. Egeunob, Bueunera noomeneka Kumad, le. 245.

Vene ja Inglise konkurents lõi Tsini valitsusele võimaluse diplomaatilises manöövris. 4. veebr. 1898. a. kuulutati välja sisebaen 100 miljonile ljanile.¹ Sisebaene õnnestumine olus ära leidnud Inglismaa ja Venemaa veel nõudmised, kuigi Port-Arturi ja Talienvani haaramist ja Inglismaa nõudeid Jangtse basseini suhtes ta enam nõueldada ei olus suutnud.

Praktiliselt sisebaene realiseerida ei õnnestunud ja seega seelduda välisbaenest Tsini valitsus ei saanud. Saene tuli võtta, aga juba siis, kui planeeritud probleemid, millega nores käis mõttelus baene pärast, olid lahendatud.

Imperialistlik Inglismaa püüdis ära kasutada Inglismaale sõbralikke meeledeid Pe-kingis ja 1897. a. veebruaris surus Siiinale pale uue ojustava lepingu. Kuigi Inglismaale kuulus endiselt erikoht Siiina kaubanduses (Siiina üldisest impordisummast 18 585 000 naelsterlingist kuulus Briti imperiumile 15 933 000 naelsterlingit²) ja üle 50 aasta tähtis mereväebaas Hongkongis, siiski Inglise kodanlus otsis teid kompensatsioonius selle eest, mida olid saanud teised riigid. Inglise kodanlus nägi peanist loomäni oma huvide kändlestamises Jangtse bassenis. Palk selle taotles Inglismaa säilitada ja laiendada

¹ J. B. Ebbens, *Beleuud konumera Kumaa*, lk. 245.

² Samas, lk. 252.

positsioonide Põhja- ja Edela-Siinas, kus tegutsesid edukalt Hiinamaa ja Prantsusmaa.

9.-11. veebruaril 1898. a. vahutati koostööd Jangtse ääres. Hiina valitsuse moodis oli öeldud, et Hiina kunagi ei anna nimetatud territooriumi mingile teisele riigile rendi, pandi või mõnel teisel alusel.¹ Sellega Hiina tunnistas Jangtse basseini, Hiina rikkaima osa Inglismaa „mõjusfääris“.

13. veebruaril 1898. a. järgnes Inglis-Hiina konvulep, mille järel Hiina tolliameti peainspektori koostööd pidi täidetama inglastega, seni keeli inglise kaupandus püsib Hiinas erikohal.²

Selles ekspansionistliku poliitika juures ei saanud Inglismaa muidegi vaielda Hiinamaa samaseguste ürituste vastu. Inglismaa viis oma laevad välja Port-Arturist. Kiinus laenust otsustati Inglismaa kasuks.

1. märtsil 1898. a. Tsini valitsus kirjutas alla laenukonvulepidele Hongkong - Shanghai ja Saussaniga pangaga 45 aastaks 4,5 protsendiga 16 miljonile naelsterlingile.³

Hiinamaal ei õnnestunud laenu võtta kätte saada. Inglis-Vene vahelise jäi Jangtse ääres endiselt teravaks. Inglise kapitalism jätkas riigi vahenditega võitlust oma huvide kaitsmise

¹ T. B. Edmonds, *Belekkud ja nõuemeed*, lk. 251.

² Samas, lk. 252.

³ Samas.

est liinas, igati taustades Neue kapitalismi
 ekspansiooni. Konflikt ei läinud siiski vastastatud
 konseptsiooni: Inglismaa oli juba saavutanud olu-
 lise oma esmängi ja tal peendus veel liitlane
 Slang-Idas, kes olus teha aidanud võitluses
 Venemaa vastu. Vastuseks Inglismaa ja Venemaa
 vahel jäid püsima, kuid wad nõrgensid.

Sui selgus, et laen on läinud Ing-
 lismaale, asus Venemaa energiliselt taotlema
 liinvalt Port-Arturi ja Salihwani loovutamist.
 2. märtsil algasid Peeringis Vene-Idina läbirää-
 kimised sadamate rentimisest. Parlow nõudis
 Tšereli jamõnis Sjactungi poelsaare rendile
 andmist koos 2 sadamaga ja õigesti Chenda-
 da ües niist Idina Ida-raudte magistraaliga.¹

Peale seda kui Idina oli rahel-
 danud Inglismaa ja Sausamaa nõudmised
 mingi tõsine vastupanu Venemaale ei olnud
 nõeldav. Pealegi nõttis Neue valitsus abiis, kir-
 gitused". Et tagada ettevõtteid sammu edu,
 pareus Witte Si Slang-tiangi ja teisele Idina
 kõrgel ametnikule Tšangin Iduanile suured sum-
 mad alkaemarsens. Si Slang-tiangi ja Tšangin
 Iduan mõjutusel nõustus reisrinna Tšõ Si le-
 pinguga.²

27. märtsil 1898. a. kirjutati alla kor-

---

¹ B. A. Romanov, Orefree, le. 87.
² S. J. Witte, Mälestused, I ud., le. 302.

kulle Li Shung-tšangi ja Tšangin Juani poolt. Venemaal anti rendile Port-Arturi ja Taliuwan sadamad (art. 1). Nene valitsus võis välja chitada mõlemad sadamad vastavalt oma kaitse vajadustele (art. 7). Port-Arturi tunnustati Nene sõjasadamaks, Taliuwan jäi väliskaubandusele avatuks (art. 6). Renditud territooriumile lubati Hiina nägesid vaid Nene võimude loal (art. 8). Hiina valitsus kindlustas Hiina Ida-raudteeltele õiguse hauliini chitamiseks Hiina Ida-raudteelt Taliuwanini (art. 8).¹

Lepingu tähtaeg määrati kindlaks 25 aastale. Leping pidi võimaldama Hiina abade kaitset vastavalt Nene-Hiina liidu-lepingule 1896. aastast.

Nene kodanlus oli saaritanud oma lähimad esmärkeid. Nennal sai udale Ljastungi poolsaare tähtsaimad sadamad. 28. märtsil 1898. a. maksis Port-Arturi Li Shung-tšangile „tänetähendus“ läbirääkimiste edusa läkiviimise eest 500 000 jani. Tšangin Juani ei julgenud raha vastu võtta kartes, et see tõestab ta positsiooni.²

Stogu Nene diplomaatia tähelepanu koondus hiid Hiinale ja sellelge raudte-chitusele Ljastungi poolsaarele, kuna Ljastungi pool-

¹Сборник документов России, №. 309-312.

²Т. В. Эйдман, Временная история Китая, №. 256.

saar oli väga kõrgalt seotud Vene Kaug-Ida
aladega.

Tiised suvereiigid suhtusid erinevalt
Vene ideme Ljastungi poolele. Prantsuse diplo-
maatia astus välja Neumava poole, peale selle
nuttas ta Neumava järgedes endale välja pres-
simu mõõnadesi Pekingis.

Saamava suhtes nõudlemisi rahu-
likult Port-antui omaandamise Neumaa poolt.
Saamava ja Neumaa olid mõlemad valmis
ostima konkreetset inglase vastu. See lõi Berliinis
moraalse toetuse õhukonna Vene plaanidele
Ljastungi suhtes.

Inglismaa vajab oma plaane. Euroo-
pas levivad uudised inglise-Jaapani konk-
reetest. Salisbury tõendas aga, et see uudis
on alusetu. Siiski olid Inglismaal kaugeleula-
tud plaanid. Inglismaa oli heritatud
Mandžuriast, kus tugunes Vene mõju. Inglismaa
õhutas salajaselt Jaapanit kindlustuma Koreas,
et sõvendada Vene-Jaapani vastulehvid. Side-
med Jaapaniga ei lahendanud aga kaugeleui
kõiki küsimusi. Inglismaale oli oluline leida en-
dale liitlane Euroopas. Seega nõudis Inglismaa
õhuline vahetusvaheline seisund. Inglismaa suhted
olid tavad küinide Euroopa suvereiidega. Kest-
sid vanad inglise-Vene vastulehed Sähis- ja

ja Kesk-Idas, neile olid liitunud vastuolud
 Kaug-Idas. Prantsusmaaga olid suhted tera-
 vad aafrikas, aga ka Hiinas. Sarsamaa majan-
 dusliku võistluse kann, vüti aga viire sõjalas-
 tiku chitamise tekitasid suurt ärevust Lon-
 donis. Kõik see muutis Inglismaa kuugise „hil-
 gava isolatsioon“ „ohhimees isolatsiooniks“ ja
 sundis Inglismaad otsima liitlast.

Liikumise võimaline liitlus peeti
 Londonis Venemaad. Inglismaa alustas lähe-
 nemist Venemaale. 1898. a. alustas Inglismaa
 läbirääkimisi Venemaaga ja Sarsamaaga. Sa-
 isbury tegi Venemaale ettepaneku määrata
 kindlaks Inglismaa ja Venemaa vahel „mõju-
 sfäärid“ nii Sürgis kui ka Hiinas. „Mõjusfää-
 ride piirid Hiinas pidi olema Huangho jõgi.¹
 Nene valitsus oli nõus alustama läbirääki-
 misi Hiina suhtes. Eriti soodsalt oli Ingli-
 si-Vene suhte suhtes meelstatud Witte.
 Läbirääkimised venisid siiski pikale Inglis-Vi-
 ne vastuolude tõttu. Kumbki poolest ei olnud
 nõus minema olulisematele järeleandmistele:
 Inglismaa ei vajanud veel praktiliselt liitu
 Venemaaga, aga traivism ei soovinud loobuda
 ulatuslikest ekspansiooniplaanidest Kaug-Idas.

Samal ajal püüdis Inglismaa lähe-
 neda ka Sarsamaale. Süüsi läbirääkimised

---

¹J. B. Espensh, Suurelõua nooremaja Hiina, lk. 258.

Sausamaaga üldise liide üle jooksid paigum-
 niusse, kuna vastuleid Inglismaa ja Saus-
 samaa vahel olid juba liiga sügavad.

Inglise imperialism võttis ette üha
 uusi samme oma positsioonide laiendamise-
 ses Hiinas. Tsini valitsuse järelandlikkus
 õhutas veelgi edasi minema. Inglise mõjuvad
 ringkonnad nõudsid valitsuselt Nene mõju-
 kannu laiendamist Mandšuurias, nõudsid rai-
 malusi Šantungis, reformide teostamist Hiinas
 inglaste juhtimisel.

Eriti ärevaks tigi inglasi venelas-
 te edu Port-Arturis, mida peeti Pekingi mõt-
 mes. Inglise kartsid, et Port-Arturist on ve-
 nelastel kerge mõjutada Pekingit ja sealt
 pole enam loodetav tugeid jaugtseni.¹

Inglise mõjuvad ringkonnad
 otsisid Hiinas uut sadamat, mis oleks
 olnud baasiks Neemaa ja Sausamaa
 vastu. Sellele arvähvile vastas kõige
 enam Vihavei Šantungis peolsaal, kus
 viikisid veel Jaapani väed. Peale Jaa-
 paulaste äramineut kavatsusid inglased
 haarata Vihavei oma valdusse. Inglismaal tuli
 kavatselav samm kõigepealt diplomaatiliselt ette val-

¹ Diplomatiia ajalugu, I kd., lk. 153.

mistada. Oli vajalik kogu lepidu Jaapaniga ja Sausamaaga, kes pretendasid kogu Šantungis provintsi oma mõjusfääriina.

Jaapan ei olnud Vihavei haaramise vastu inglaste poolt, see pidi tõkestama Sausa mõju levimist Šantungis pealinnal. Vastusena järelepärimisele saadi Sokiast 17. märtsil 1898. a. teada, et Jaapani valitsus ei vaidle vastu Vihavei rentimisele Inglismaa poolt. 25. märtsil tegi Salisbury C. MacDonaldile* Pekingis ülesandeks saada kiirel korral Hiinalt kokkumine Vihaveist samadel tingimustel nagu Port-arturi anti Nuumaale.¹

Vihavei haaramine võis välja kujutada Sausamaa vastuseisu. Inglismaa alustas läbirääkimisi Sausamaaga ja sai Berliini nõusoleku Vihavei haaramisele. Sausamaa loosis sellest saada Inglismaa tunnustust oma viirudele Šantungis, pealegi pidas Wilhelm II kasulikus saada Hiast'ou ja Port-arturi vahel inglasi - „inglise keele“ Nuuma ja Sausamaa vahel.² Sausa diplomaatia oli heritatud inglise-Nuu sehte teravnenisest.

20. aprillil 1898. a. sõlmiti inglise-Sausa kokkulepe mõjusfääride kohta. Inglismaa kohustus tunnustama Sausamaa õigusi ja huviseid

¹ B. A. Pomarelov, Orepue, lk. 94.

² G. P. B. XIV, N° 3768.

* Inglise saadik Pekingis.

Šantungis provintsis ja sai Santsamaalt lubaduse mitte taastada Weihaiwei haaramist.¹

Juba aprilli algul nõudis Macdonald Hiina valitsuselt Weihaiwei andmist vranditult Inglismaa kättesse. Sellevast oli antud Inglise laevadele käsk liikuda Tsili lahte. Tsunli ja mõn püüdis vastu vaielda Weihaiwei rentimisele, kuid Mac Donald ähvardas, et litava vastuse korral antakse käsimees admiralile kätte.² See viis Tsunli ja mõni kapituleerumisele. Pealegi avati Pekingis, et Inglismaa Weihaiweis on „vastumürgius“ tiste riivide suhtes. Lõpuks Tsunli ja mõn andis oma nõusoleku rendilepingu sõlmimiseks.

30. mail 1898. a. Inglismaa okupeeris Weihaiwei. Kõnelepe Weihaiwei rentimise kohta kirjutati alla 1. juulil 1898. a. Weihaiwei anti Inglise valitsusele rendile „sama tähtajaga, mis Port-Artur Venemaal“.³

Weihaiwei haaramise järel seerus Inglismaa Hiinale peale uue kõnelepe - 9. juulil 1898. a. Šongoungi territooriumi laenuandmise kohta. Uu-ala Kouluni poolaast Šongoungi vastas läis 99 aastaks Inglismaale rendile. Šongoung pidi olema vastukaalus Prantsusmaale Edeba- ja Lõuna-Hiinas.

¹ J. B. Egeuob, Orepue, lk. 106.

² E. A. Pomaub, Orepue, lk. 94.

³ Xpemenamend, lk. 221-222.

⁴ J. B. Egeuob, Bueuueid nouemue, lk. 277.

riigile Hainani saad.

1898. a. viitas Prantsuse Valitsus Kiina-
le ka uusi nõudmisi Edela-Kiina suhtes, nimelt
anda Prantsusmaale rendile Guantšowani lahe
piirkond, et Kiina ei loovutaks mõnele teisele riigi-
le Guangtungi, Guangsi ja Jünwani provintse ja
anda Prantsusmaale õigus ehitada raudteid
Jünwani raudteesse.¹ Need nõudmisi tugeldati
sewe ja ärawardustega Pariisist. Prantsuse välis-
minister G. Hanotaux nõudis küsimuste kiireimat
lahendamist, vastasel korral ta äkwardas tegutses-
da lausumaa meetodil ja saata väija sõjalae-
vad „karmies karistuses“.

4. ja 10. aprillil toimus nootide vaheta-
mine.² Kiina kohustus mitte anda kolmandale
riigile mainitud provintse. Nootide terarid oli-
ksid seenuvad Inglismaa vastu, kes püüdis
tungida Edela-Kiinasse.

Prantsusmaa saavutas nootide vahetuse
korras õiguse ehitada raudteid annamist Kiina
territooriumile. Talle anti rendile Guantšowani
lahe piirkond Guangtungi provintsis. Juba enne
ofitsiaalset konventsiooni alla kirjutanist sõitrid
Prantsuse sõjalaevad lahti sisse.

Konventsioon Guantšowani suhtes
sõlmiti 1898. a. mai lõpul Hiactšou rendilepingu

¹ F. B. Špurnob, Špurnob nõumekele kumad, lk. 266.

² K. P. Špurnob, lk. 221.

esujub. Konventsioon nägi ette: Prantsuse ju-
risdiksiiooni (art. 2), õigust chitada kindlustusi, lüüa
Prantsuse sõjajõude (art. 3), raudtee chitamise Guan-
tšowawist Seireni (art. 7). Sepingu tähtaeg nähti ette
99 vastaus (art. 1).¹

Prantsusmaa nõuded rahuldati lähike-
se ajaga. Lähirääkimiste edusele aitas kaasa
ka Li Shung-tiang, kes orienteerudes Venemaal tea-
dis, et Prantsusmaa on Venemaa liitlane ja võib
minuvalt saada antiirset toetust Hiina vastu.²
Edela-Hiinas moodustati Prantsuse „mõjusfäär“.

Hiina jagamisest võttis osa ka tema
naaber Jaapan. Peale Hiina-Jaapani sõda asus
Jaapan imperialism ulatuslikult arendama
oma maa- ja merejõude. Jaapan valmistus uues
sõjans Kaug-Idas, et kindlustada ülevõimu Ko-
reas. Jaapanit huvitas ka Mandžuuria. Pransi-
ses konvendiis neil aladel oli Jaapani jaoks
Venemaa. Jaapanit õhutasid Venemaa vastu
ka Inglismaa ja USA, kes lähtusid oma aues-
tustest Kaug-Idas. Inglismaa ja USA esmärgiks
oli Jaapani abiga tõjuda Venemaa välja Mandžuur-
iast ja Koreast.

Jaapani poliitiline ja majanduslik us-
pansioon toimis eriti intensiivselt Mandžuurias,
Janghais ja Futsiani provintsis, mis asus Jaapani-

¹ A. A. Tyšep, *Венде самеку Тухоокарееро урремуньга*, lk. 27

² *Жапон Борб-нааб*, *Тобаб уенорукунал*, lk. 426.

laste valduses oleva Taiwan saare vastas. Kiiresti
 kannas kaubanduse maht Hiinaga. Jaapani and-
 metil väljareedu Hiinast Jaapanisse kannas 1898.
 aastaks 6 684 000 janiini, 1899. aastaks aga juba
 8 091 000 janiini.¹

Taotledes suuremat tegevusvabadust
 Hiinas nõudis Jaapani imperialism Tsini valit-
 susest lubadust mitte anda kolmandale riigile
 Futsiani provintsi. Tsunli jamõn täitis uu-
 levalt Jaapani nõude. 26. augustil 1898. a. kirjuti
 tali alla vastav konvulsi.² Futsiani provintsi muu-
 tus varsti Jaapani kapitali tähtsaimaks tegevus-
 sfääriks Hiinas.

Hiina-Jaapani sõja tagajärjel olid
 läinud nimase käsituse ka Taiwan ja Pe-
 cadores'i saared. Nii oli Jaapan saanud uu-
 re alla Lõuna-Hiinas enda käsituse.

Hiina jagamisest püüdis osa võtta
 isegi Itaalia, kuigi suure hilinemisega. Itaalia
 imperialismil ei olnud Hiinas olulisi kauban-
 duslineega ka tšisi majanduslinee privileege.
 Ilii lausumaa haavas Hiinotšou, siis hakkasid
 ka Itaalias kannama taotlused osa võtta Hi-
 na jagamisest.

1899. a. Itaalia otsustas oma nõudmis-
 tiga välja astuda. Febbruaris saadeti Itaalia es-

¹ S. B. Egeunob, *Brumneri nomenklatuur*, lk. 269.

² A. A. Tyden, *Tšinele saadetu Italo-Japani rahu-
 myna*, lk. 27.

74
raader Liina vellsse. Mütsi algul nõudis Itaalia kaardid Liinvalt meibaasi Sanmōni lahes Tsjetsjani provintsis ja kogu selle provintsi tunnustamist Itaalia mõjusfäärina.¹

Itaalia asus agressiooni teie oma maha suurriikide toetust. Ta oletas, et suurriigid suhtuvad isemõiselt ningi Liina sadama omandamise tema poolt. Kui ta aga pöördus nende poole et saada toetust oma nõudmistele, siis selgus, et olukord on hoopis teine. Imperialistlikud suurriigid ei tahtnud saada endale veel üht konkurenti Liinas. Pealegi oli Tsjetsjani provintsi strateegiliselt ja majanduslikult niivõrd tähtis, et teised imperialistlikud suurriigid ei olnud meilagi lubanud sinna tungida Itaaliat.

Välisriikide esindajad Pekingis toetasid küll sõnaliselt Itaalia kaardide nõudeid, kuid seda vägida läbi isegi Tsunki jamōni liikmed. Pekingi valitsus oli juba tundma õppinud oma Euroopa vastaste jõude. Kuna Itaalia ei saanud mingit toetust teistelt riikidelt ja teati, et üksi ei suuda Itaalia oma eesmärgi saavutada ka sõjalise jõuga, siis Tsunki jamōn isegi ei vastanud Itaalia nõudile. Itaalia pidi taganema.²

Kuigi Itaalia nõudeid ei täidetud, oli

---

¹ F. B. Edgewood, Pekingi sõjakuu kuuvar, lk. 317.

² A. W. Tyden, Japane sõjakuu ~~kuu~~ kuuvar meemyma, lk. 27.

75
Hiina riigini juba väga palju kaotanud. 90-ndate aastate lõpus oli oluline staatus jagatud suurvõimede vahel, "mõjusfäärides". Lisaks sellele mitmeid alasid, "renditi" ja vabdati raudtekontsessioonide alusele.

Hiina jagamine "mõjusfäärides" ja rendialadus ei tähendanud sugugi imperialistlike riikide huvide lepitamist. Kõik imperialistlikud suurvõimjad taotlesid oma õiguste edasist laiendamist Hiinas. Hiinast kujunes üha tihedam imperialistlike riikide vastupeetuse sõlm.

Tuuar võitles koimus "mõjusfääride" sees. Oli selge, et "mõjusfäärides" on võimalik tegutseda siis, kui Hiinalt saadud esõigusi tunnustavad ka teised riigid. Inglismaa ja Venemaa püüdsid oma "mõjusfääride" piire vastastikusel kindluse määrata, kuid varsti selges, et see ei ole tehnikuna võimalik. 28. apr. 1899. a. sõlmiti sellel Inglise-Vene konvulsi, kuid ainult raudteehitise alade piiride kindlaksmääramise kohta. Poolad kohustusid mitte taotlema raudteekontsessioone teineteise "mõjusfäärides".¹ Vaatamata konvulsi peale ei kavatsenud keegi loobuda raudteehitise võtetest teineteise "mõjusfäärides".

Imperialistlike võitlese loogika mis kahe riikide rühma kujunemisele Kaug-Idas. Võitlese. Mandžuuria ja Korea pärast võitlust

¹Сопруе геологов Рокеев, стр. 315-317.

konu Jaapani ja Venemaa kuld. Jaapan valmistus palariikuliselt sõjaks, et Venemaad nendelt aladelt näja töjuda. See lähendas Jaapanile Inglismaad ja USA-d, kes olid samuti huvitatud Mandžuriast. Jaapanit tekkides lootsid nad realiseerida oma plaane Mandžurias.

Saksa kapital püüdis sisse tungida Jangtse basseini, kes ta kohlas teguvat vastupanu Inglismaa poolt. Saksa-Inglise vastulehes üha teravnesid ja muutusid panistus imperialistlikuks vastuleheks. Sestõttu lähenes Saksa maa Kaug-Idas Venemaale.

Inglise-Prantsuse konkurents Loodes- ja Lõuna-Siinas viis ka Prantsusmaa liitumisele Venemaaga.

Kaks rühmitust olmasoleu Siinas tasakaalustas imperialistlike riikide jõude, mis oligi ühes põhjuseus, mis nad ajutiselt pidid peatuma Siina jagamises.

Imperialistlikest suurriikidest ei võtnud Siina jagamisest osa Amerika lihendriigid. See ei tähendanud, et nende poliitika Siinas oma olemuselt viines tiste imperialistlike riikide poliitikast, kuigi USA 1897.-1898. a. ei loonud endale „nõustfääri“ ega rentinud mingit ala Siinas. Siinal oli USA poliitikas tähtis koht ja kui ta 1897.-1898. a. ei võtnud Siina ja-

gamisest osa, siis 1899. a. ilmub ta stiiva võit-
lusareenile „baptiste uste“ doutriiniga, mille les-
märgid olid palju vabustuslikumad kui ilhe
„nõjusfääri“ või sadama omandamine.

III peatükk

Amerika Ühendriikide „lahtiste uste“ poliitika

Küsimus nn. „lahtiste uste“ doktriini päritolust ja osast on kodanlikes historiograafias leidnud äärmiselt segast ja vale käsitlest.

Kodanlikeud ajaloolased H. B. Morse, H. F. Mae Nair, Ph. S. Joseph jt. väidavad, et „lahtiste uste“ doktriin oli seenuatud Hiina idasise jagamise ärahoidmisele, et ta eesmärgiks oli kõigile riikidele „võrdsete võimaluste“ kindlustamine Hiinas.¹

Tuntud kaasajane ameerika ajaloolane F. R. Duller käsitleb mõju USA poliitikat Hiinas nii „sõprus“ ja Hiina „territoriaalse tervikluse ja sõbrumatus kaitsmise“ poliitikat.²

Palju moonetusi on kodanlikeud ajaloolased toonud ka doktriini päritolu küsimusse. Nad kinnitavad, et doktriin ilmus J. Roosevelti, J. Roeverilli, J. Hlay jt. poliitilise tegevuse tulemus-

¹vt. F. B. Eggenob, *Stempel zaneen NTY*, lk. 3.

²vt. samas, lk. 4.

sewa, püüdes sellelt vabata fauti, et doutrini nõrgenemistamine toimis juhtivale monopolistlike ringkondade nõudel.

Sageli võib kohata näiteid doutrini inglise või inglise-ameerika päritolust. Tegelikult di doutrinid ameerika imperialismi rebaes ja tenis ka Inglismaa-vastaseid esmäke.

Nõuogude ajalooteles on teinud suure töö Ameerika ühendriikide olina-politika uurimisel, avades tema agressiivse iseloomu. Nõuogude ajaloolaste kollektiivses töös, Rahvusvahelised suhted Kaug-Idas¹ antakse „lahtiste usti“ doutriniile selge hinnang. Pohjalikumalt käsitlevad küsimust A. A. Fursenko ja A. F. Dobrov oma vastavas töös.² Kõrdevalt on küsimust käsitleanud G. V. Jefimov. Artiklis „Lahtiste usti“ doutrini päritolu ja imperialistlik olemus³ annab G. V. Jefimov kriitilise ülevaate doutrini ettevalmistamisest ja imperialistlikust olemusest, sama küsimust käsitleb autor ka pikema töö „Kiina välispoliitika 1894-1899“⁴ vastavas lõikes.

Suure panuse vaadeldava küsimuse lahendamisel annavad ka hiina

¹ Mexigykapogube omiseusest.

² A. A. Fursenko, Торода за пазгер Кумар; A. F. Dobrov, Дарбнебоёморенна номунна ОИИ.

³ J. B. Egburov, Времене самеле ИТЧ.

⁴ J. B. Egburov, Времене номунна Кумар.

ajaloolest Lju Da-nyan ja Fan Vju-lan!

Ameerika Ühendriikide tugevnev majanduslik ekspansioon ja imperialistlik aktiivsus näjaspool Ameerika kontinenti olid Ameerika kapitalismi arengu loomeliseks tagajärgs.

Peale sõdasõda (1861-1865) oli Ameerika Ühendriikides toimunud kapitalismi kiire areng. Võrdlemise lihtsuse aja jooksul muutusid nad esindlikuks kapitalistlikuks maaks, ületades toodangu mahult ja kasvutempolt isegi Inglismaa. Eriti tormiliseks muutus tööstuse areng Ameerika Ühendriikides seoses üleminekuuga imperialismile XIX sajandi lõpus. Näitena kandas põlvõlmine 1900. aastaks võrreldes 1860. aastaga peaaegu 20 korda, naftatootmine 21 korda. Töötleva tööstuse toodang ületas 1900. aastaks 7 korda 1860. aasta taseme.²

1894. a. oli tööstustoodangu koguväärtus

Ameerika Ühendriikides	9 498	miljonit	dollari,
Inglismaal	4 263	— " —	,
Saksamaal	3 357	— " —	ja
Prantsusmaal	2 900	— " —	3

Nendest andmetest selgub, et Ameerika Ühendriigid jõudsid tööstustoodangult kolme teise näitava toodet maha tööstustoodanguni võrdvõrdelt.

¹ Luo Da-nan, Venopoolse ameerikanenõu arpeenu b kumal; Fan Vju-lan, toobar venopoolse kumal.

² A. A. Jõpreeva, Sõpda ja Põzgu kumal, le. 7.

3 samas.

Täiselt poolt iseloomustab Ameerika lihendriike imperialismi perioodil vuti tihe teotmise kontsentratsioon. Endiste väikeste ettevõtete asemele ilmuvad trustid ja monopolid. Näiteks võib luua ühe suurimaist nafta-trustidest „Standard Oil Company of New-Yersey”, mis 1904. a. teotis 85% kõigist sisetunde tuustatavast naftaproduktidest ja 90% eksporditavast.¹

Tärasel teotmises valitses Morgan, „Täraselmuus”¹. Rockefeller naftasindikaadi juhina ja Morgan täraselmuingawa valitsesid ka panganduses. Ameerika ajalehtlane J. Moody kirjutas: „Uued kaus gigantset gruppi koos moodustavad rahvuse äri- ja kaubandusele seidame.”²

Aastail 1880 - 1890 kawas töölise arvu tunduvalt - 55% võrra.³

Täine kõigile sellele väikes USA siseturg pidevalt kuni 90-ndate aastateni. 90-ndatel aastatel ilmusid masside elutasele lauguse sümptomid. Selleks ajaks oli siseturg ammendatud. Tänekas päevakorras kerkima riisimus välisturust. Täse majandusesis 1893. - 1894. a. täendas omaenda toodangu iljäägi probleemi. Täigi 9/10 toodangust tävitati neil aastail veel sisetunde, oli 1/10 siiski juba

¹ A. J. Dobson, Täneboemoraad noremika Allu, le. 8.

² St. A. A. Jypereko, Täpoda ja päzger kumad, le. 9.

külbalt suur, 1898. aastal võrdus ta juba 1210 miljoni dollariaga! Kriisi ajal loodi Ameerikas „Tööstuslike rahvuslike assotsiatsioon“, mis seadis endale ülesandeks ameerika ekspordi arendamise.

Kriisiga kesis juba täies ulatuses uute turgude küsimus. Püüdes omendada uusi turgu ei võinud ameerika kapitalistid muustada Hiinat, kus elas praegu $\frac{1}{4}$ maailma elanikest². Hiinase saadeti hulgaliselt esindajaid nii USA valituse kui ka ühimeet kompaniide poolt tutvumiseks Hiina võimalustega. See muidegi ei tähenda, et Ameerika ühendriigid naem ei seganud end Kaug-Ida probleemidesse. Juba ammu ajast olid Hiina ja Mandžuuria kiritanud Ameerika kaupmehi ja ettevõtjaid. Mandžuuria omendas ameerika kapitali ekspansiooniplaanides üha suurema tähtsuse. Eiti suurt osa etendas Mandžuuria ameerika raudteehituse projektides. New-Jersey sündikaat „American China Development Company“, mis asutati 1895. a. eesmärgiga ehitada raudte-, laeva-, telegraafi- ja telefoniline Hiinas, taotles oma esindaja H. Bashi kaudu konsessiooni Mandžuurias³. Bashi eesmärgiks oli saavutada trans-Hiina raudteemagistraali ehitamine Kantoni läbi Shansee-Pringi ja Mandžuuria kuni New

¹ A. J. Sopsob, Darbuševnovan noimena CIA, lk. 11.

² B. L. Abapuev, Fopoda za Tšinei orau, lk. 27.

³ A. J. Sopsob, Fopoda za pažger kumad, lk. 42.

Suure Siberi raudteeni. Samal ajal ta taotles ka monopol raudte-ühituse Mandžuurias, aga ka võimalust Mandžuuria loodusvarade eksploitatsiooniks.¹ Venemaa ja Prantsusmaa vastuseisu tõttu liikkas Hiina valitsus Bashi ettepanekud tagasi. Alles 1898.a. saavutas „American China Development Company“ kontsessiooni Shanow-Kantoni raudteeliinile, kuid need liinid hitamine edasi Inglismaa vastuseisu tõttu. Seoses USA-Hiina sõjaga kevi selle iituse vastu langes tundevalt.²

Inglismaa ja Venemaa vastuseisu tõttu USA raudte-ühituse plaanidele jäid Ameerika ühendriikide kapitalimahutused Hiinas tagasihoidlikuks. Kõik USA kapitalimahutused Hiinas ei ületanud 25 miljonit dollarit.³

Üldiselt ei olnud edukas ka USA kaubandus Hiinaga. Hiina osatähtsus USA väliskaubanduses, vaatamata absoluutsele kasvule jäi väikeseks. USA impordis tõusis Hiina osatähtsus 2,92%-lt 1895.a. 3,33%-ni 1900.a., aga ekspordis vastavalt 0,98%-lt 1,72%-ni. Siiski etendas USA tähtsat osa Hiina evda kaubavahetuses, USA-le meenus 3. koht. Sama osatähtsus Hiina kaubavahetuses kannas 6,7%-lt 1896.a.

¹ B. G. Abapuro, *Борьба за Манчжурию*, lk. 27.

² samas, lk. 28.

³ samas.

10,5% - le 1902. a.¹

Amerika firmade arv, mis tegutsesid Hiinas 1899. a. oli 70, mis moodustas 8% kõigist välismaistest firmadest.²

Mängitava tõus oli USA puuvillatööstuse toodete ja petroluumi sisseveos Hiinasse. Puuvillatööstuse teetide velli 1887. a. Hiinasse 5531250 dollari väärtuses, 1897. a. aga 8500302 dollari väärtuses. 1898. a. firma „Standard Oil Company“ vedas Hiinasse pool petroluumi sisseveost.³

Süüski see teatav edu ei taganud kaugeltki kõigi ülejäänude turustamist. USA tööstusliku tootmise kiire kasv muutis olukorra üha raskemaks. Nägades turgude järele oli üha teravam. Lisaks tekkis oht, et tekkivad need raskused, alates 1897. a. kavati Euroopas tõsiselt mõtleva abinõudest, kuidas nõueldada USA võistlust maailmaturul. Kõige suuremat aktiivsust näitas ilms Saksamaa. Saksameister Wilhelm II külastades Nikolai II Peterhofis tõstis mitu korda üles küsimuse liidest Amerika Ühendriikide vastu, viiti pöördudes Witte poole.⁴

Heuleused Peterhofi läbiväärimistest tegid väga suureks USA juhtivad ringkonnad.

¹ B. A. Abapue, Topoda za Muxuu oreau, lk. 28

² S. B. Spornob, Yeuue Zanueu dTY, lk. 6.

³ Samas.

⁴ S. J. Witte, Mälestused, I kd., lk. 286-287.

USA-s levis võitlus "kauplemise vabaduse" eest kogu maailmas. 1897.-1899.a. omas see küsimus tähtsat kohta "Tööstuslike rahvuslike assotsiatsioonide" tegevuses. 1898.a. kutsuti rohkem isegi spetsiaalne Assotsiatsioonide kongress USA ekspordi küsimustele.¹

Ameerika äriühingud tõstsid "kauplemise vabaduse" printsiipi üles kui vahendi nende turgude vallutamiseks. Imperialismi tingimustes oli see majanduslikkus sehtes kõige tugevama riiki monopolide kehtendamise vahend. Ameerikas arvestati, et loetudes oma tööstuslikele aladele võivad ühendriigid kauplemise vabaduse juures kogu maailmas võita kõigjal hegemonia ja tase tihva kolooniate peedumise. Seejuures osutati Hiina-le kui kohutute võimadustega turule orakoidet tähelepanu. Hiina muutus USA äriühingudade silmis kõige tähtsamaks turuks USA tööstussaadustele.

Rasvete suurenenisega USA kapitali siseturgil Hiinasse kasvab USA-s ärevus, et Hiina turg suletakse. Ameerikas jälgiti tähelepanelikult sündmuste käike Kaug-Idas. Kõige suurema vastuka ja leidsid Ameerikas sündmused 1897.a. lõpus ja 1898.a. alguses,

¹A.A. Фигуров, Топота за пазген кумар, lk. 103.

kui Hiabõõu kaavamise järel Sansamaa poolt
 Nuemaa saatis oma esaadu Port - Aruni ja
 alustas Hiinaga „endi“ läbirääkimisi. Ameerika
 ajakirjanduses kirjutati siis, et riivide tegevus
 töö paandamatut karjii USA kaubandus-
 sele Idas ja avaldati loetust, et lihendriigid
 võtavad kaitsele abinõud oma huvide
 kaitseks Hiinas.¹

Äiringuandade poolt organiseeriti
 ulatuslik Hiina-kampaania. Initsiatiiv kuulus
 siin „American China Development Company'le“ ja
 firmadele, mis olid seotud Hiina kaubandusega.

6. jaan. 1898. a. kutsuti C. Cay, „Ameri-
 can China Development Company“ aulsionäri konto-
 ris Wall-streetil nõuu nõupidamine Hiina as-
 jades. Nõupidamisel meodustati „Ameerika hu-
 vide komitee Aartas“, millele tehti iluandus
 läbi vica kampaania „Hiina est“. Komitee koos-
 seis kuulusid C. Cay, ameerika kaubandusfir-
 ma juht Shanghai E. Fraser, „Journal of Com-
 merce“ toimetaja J. Faard jt.²

Nädal hiljem esitas Komitee New
 Yorki kaubanduspaatide petitsiooni, millele olid
 alla kirjutanud 68 silmapaistvat kapitalisti.
 Paljude firmade ja kompaniide nimel palus ko-
 mitte osutada survel valitsusele poliitika ar-

¹ A. A. Jõypere, Põpoda ja pagger Kumar, lk. 104.

² Samas, lk. 106.

tivi sellemisele Hiinas!

New Yore'i kaubanduspalat pöördus omakorda USA presidendi W. Mae Kinley poole. Märkides, et "... Ameerika lähendühikute väljavedu Hiinasse kiiresti kasvab" ja et "selle uue eelise avamisega ta peab omandama veel suuremad mõõted", nõudis New Yore'i kaubanduspalat presidendilt, et "võivitamata võetakse tarvitusele vajalikud abinõud meie kodanike lepinguliste õiguste ja nende lähtsate kaubanduslike huvide kaitses selles keisririigis."²

Washingtoni poole pöördusid nüüd ka teised kaubanduspalatid nõudes energilist tugevust Hiinas. Hiina materjalidest suurendasid ka ajalehed. Kõige aktiivsemalt astus välja "Journal of Commerce" nõudes Riigidepartemangu Laug-Ida poliitika muutmist. "New York Times" süüdistas Mae Kinley valitust, et Ameerika huvisid veevõltsu ja kaitsu Riigidepartemangu poolt kaevandalt. "Army and Navy Journal" soovitas Hiinas asutusele võtta "jõu" poliitika."³

Vähepeal andis sündumuste käik Hiinas üha uusi tõundeid aktiivse poliitika pooldajatele. Kõik Euroopa suurriigid saavutasid suurel tugi-punetid ja mõjusfäärid. Riikide poliitika omandas üha enam Hiina jagamise

¹ vt. A. A. Jõypelleo, "Eropda ja paggeu kumar", lk. 106.
² vt. samas, lk. 107.
³ vt. samas.

isloome. USA tööstus- ja äriühingute kar-
tus oma seisundi pärast Hiina turul suurenes.
Kampaania Hiina pärast muutus J. Fordi sõra-
de järgi rahvusliku tähtsusega küsimuseks!

1898. a. juunis loodi "Ameerika
huide komitee Aarias" ja moodustati ta ümber
Ameerika-Aasia Assotsiatsiooniks. Tema koossei-
su kuulusid suure raubandusfirmade ja töös-
tuskorporatsioonide esindajad, rida poliitika-
gelasi ja terveid organisatsioone. Juhtiva seisun-
di Assotsiatsioonis haaras "American China Deve-
lopment Company". Teiste hulgas kuulus Assot-
siatsioonile uus raudteehenduste häälekandja
"Railroad Gazette". Assotsiatsioon presidendiks
valiti E. Frasar. 1899. a. hakati välja andma
Assotsiatsiooni häälekandjat "Asia" (toimetaja
J. Ford). Shanghai, Hongkongis, Yokohamas ja
Shobes avas Ameerika-Aasia Assotsiatsioon oma
osakonnad.²

Wage "Ameerika huide komitee Aarias",
nii ka Ameerika-Aasia Assotsiatsioon tõstis oma
programmi põhiliseks üsundmisenä üles "kauplemise
vabaduse" Hiinas. Tähtsat kohta Assotsiatsiooni
tegevuses omas "lahtiste ust" poliitika propagan-
da, mis pidi lahendamä Hiina probleemi ja
loomä loodused tingimused USA ekspansioonile

¹ A. a. Jõypere, "Sõpoda ja pagge Kumad", le. 108.

² samas.

Kaug-Idas.

USA valitsus ei võinud mööda minna nimetatud nägemaarstest ja oli sunnitud võtma tarvitusele abinõud esitatud nõudmiste rahuldamiseks. 5. detsembril 1898. a. laekus Kongressile president MacKinley teata, et "USA ei jää eesrõõmatuks pealvaatajaks vabandretus sündmest, mis toimuvad Hiina riisiriigis, mil on tema provintse kange mitme Euroopa riigi kontrolli alla!" USA valitsus lähtus sellest, et tugev ameerika tootmisvõime jaoks on urge saavutada mitte ainult Hiinas, vaid ka Hiinaga piirnevatel New abadel. Seljuvas peti Hiinas mitte ainult suure võimaluse kaubandusele, vaid ka Hiinas asuvaid tootjaid sõja, raua, vae jt. tootmisvõime.

Selles sellega nägis "Journal of Commerce", et Washingtoni atmosfääris on toimunud nälgitavad muutused.²

1898. a. augustis määrati USA riigisekretäri kohale John Hay, USA endine saadik Inglismaal. Hay valis oma nõuandjaks Kaug-Ida asjades J. Roehilli, kes oli olnud kaua aega USA saadikuna Kaug-Ida riikides.³

Hay võttis veelgi rohkema hea meelega USA juhtivate äri- ja kaubandusringkondade

¹ V. I. B. Efremov, Временная комиссия Китая, lk. 282.

² V. I. B. Efremov, Борьба за рынок Китая, lk. 110.

³ V. I. B. Efremov, Девять лет в Китае, lk. 21.

13 30
paanide suhtes Laug-Jobas. Hay ametisse tulekul
olustas Amerika-Aasia Assotsiatsioon loptada
valitsuse poliitika kritiseerimise. Assotsiatioo-
nil kujunes tihed side Riigidepartemanguga.

Samal ajal tegevnis Hiinas im-
perialismi-vastane liikumine. Soses sellega pöö-
rduti riigisekretär Hay poole arvukate petitsioon-
dega. 1898. a. lõpus pöördus Hay poole S. Fearon,
Amerika kaubandusfirma juht Shanghai. Ta mär-
kis, et välismaalaste vastase liikumise kasvuga
kannab ka oht Amerika lihendüünide huvidele
Hiinas. Ta palus lauitusel võtta abinõud,
mis garanteerisid „kauplemise vabaduse“. Vas-
tuses sellele andis Hay korralduse saata Põhja-
Hiina vetesse 2 suurtüüpaati ja tegi USA saadi-
kele Peikingis ettepaneku „tegetreda energiliselt.“¹

1899. a. jaanuaris, soses antiimperialist-
liku liikumise edanise tõusuga Põhja-Hiinas ja
Mandžuurias pöördusid Hay poole petitsioonidega
puuvilla-vabrikandid ja esportijad, astudes välja
„energilise poliitika“ läbiviimise eest, et hoida Hi-
na turge avatuina USA kaubandusele. Nad aval-
dasid kartust, et Venemaa kasutab ära rahituse
Põhja-Hiinas ja Mandžuurias. 1899. a. jaanuaris
pöördus valitsuse poole New York'i kaubandus-
palat paludes lasta väinu kõik vahendid „lah-
tiste vete“ säilitamiseks Hiinas.²

¹vt. a. a. Jõypereko, Koppda ja pagger Kuumar, lk. 111.

² samas.

Valitsusele avaldati soovet ka Kongressi kaudu, kes juhtivatel äri- ja kaubandus-tingimustel oli mõjuvaid isindajaid.

Nõud kindlustada „laktised liised“ liinas sai Ameerika Ühendriikide poliitika programmis ja tema toetamiseks lasti väike väike vahendid. Juba varem oli esmõrgis leua vahetavate üle Väikse ookeani Kongressi. Ameerika Ühendriikide ekspansionistid püüdsid vallutada seartest lhitada „nilda“ üle ookeani ja meeta Väikse ookeani „Ameerika järveus“.¹ Seda asubui toetama Ameerika Ühendriikide valitus. 1872. a. algas Samoa saarte avastamine, kus 1899. a. Pago-Pago sadamas loodi baas USA laevastikule. 1874.-1898. a. avastati Hawaii saared, kus 1887. a. loodi USA mereväe baas Pearl Harbouri sadamas.²

Tähtsaimas sammus vahetavate loomisel oli Filipiinide avastamine, mis toimus USA-Hispaania sõja järel. Kiirgi Ameerika kodanlikeud ajabohased väidavad vastupidi, oli siisui juba sõja ul üheus esmõrgis territoriaalvalduste kaavamine liinva lähistel. Sellest annab meuseas tunnistust ja avaline Filipiinide avastamise peeldaja kommodor A. Dewey nädi anime USA Idalmaadi komandöris 1897.³

¹ A. J. Dostov, Dambueboemorkas korrumma Cilla, lk. 34.

² samas, lk. 33-36.

³ Meskgykapogubee omuomenuu, lk. 154.

1898.a. aprillis alustas USA Hispaaniaaga sõja viimase aasumaaade pävast. See oli viimane sõda mitte enam maailma jagamise, vaid ümbryagamise pävast.¹ Hispaania pöördumisel kirts riikide poole ei andnud tulemusi, mitmesugustel maalellestel ei tahtnud need vahet segada. USA saavutas kiire võidu, kiirel peen Hispaania arme ja laavastine. Hispaania aasumaad, neude hulgas ka Filippiinid, lävõid USA-le.

Filippiinide kaavamine järgnes vahetelt teiste imperialistlike riikide anastustele Hiina territooriumil. Ameerika lipu keisrannit Filippiinidel petti USA-s võrdsees Kias-tšou, Port-Arturi, Veihavei ja Guantšouvani kaavamisega.²

Filippiinides vähti tugibaasi au-tiivsus poliitikas Gang-Idas. W. V. Linn üv-boomestas seda auti me vahendit USA edasi-sus ekspansioonius Aarias üldse ja Hiinas eri-ti. Ta kirjutas: „Filippiinid on samn Aasiat-se ja Hiinasse.“³

USA-Hispaania sõda avas me peatüvi USA ajaloo. Algas USA hoogne pealetung Hiinale. Esinedes servatis ilave Kinley teatas: „Filip-piini saared on nüüd alatisus me ja otse

¹ Diplomaatia ajalugu, II kd., lk. 170.

² A. A. Foyperov, Sopoda za razgeu Kinaia, lk. 113.

³ B. U. Linn, III impage no unnpaanuuzhly, M. 1939, lk. 170.

hendes taga on veel kolossiaalne ja partilist ääretu Hiina turg; me ei või loobuda temast kuni me ei või loobuda Filipiinidest.¹

Sõda, mille tagajärjel, mille tagajärjel USA tundevalt tugedas oma positsioon Hiina lähiste avas ka lihendriikide nõrgad kohad. Siisest selgus, et on olemas tõsine opositsioon imperialistlikele avantüüridele. Sõda muutis lihendriikides välja „anti-imperialistide“ liikumise. 1898. a. novembris loodi Bostonis „Imperialismi-vastane Liiga“, seejärel moodustati liigad Chicagos, Philadelphia, New Yoris, Washingtonis, Los-Angeles'is jt. linnades. Organiseeriti Üldrahvuslik Ameerika antiimperialistide liiga, mis muus pool miljonit inimest.²

Onna solidaarsust tatanud paljud ühiskondlikud organisatsioonid ja progressiivsed kultuuritöölased. Nad propageerisid rahu ideed ja näistsid hukka sõja kui suurima kuriteo.

Süüsi „antiimperialistid“ kritiseerisid vaid imperialistlike välispoliitikat, peidutata imperialismi aluseid. Imperialismi otsustav viitika ja radikaalsus ei olnud vastu võetavad „Antiimperialistlike Liiga“ sellistele juhtidele, nagu teraseühingus A. Carnegie, plantaatolise kodanuse ideoloog J. Atkinson jt.

¹ Walter Ba-marr, Mõned ameerikaseid arpeem b kumal, lk. 86.

² A. A. Jõpenev, Sõpda, ja pagge kumal, lk. 120.

Carnegie asus „antiimperialistlikel” po-
 sitsioonidel kaalutlusest, et lihendriigid pole ko-
 looniade omandamises veel ette valmistunud, kuna
 tiste riivide sõjalised jõed on palju suuremad!
 Sõjaliste meetodite vastu astus ka Atkinson. Ta
 lähtus oma näidetes USA majandusliinust võim-
 susest, mis pidi kindlustama esmärke ka ilma
 sõjata, „rahulikul” teel.² Seejärel astudes väga sõ-
 dvade ja anneksioonide vastu, pidasid „antiim-
 perialistide” liikumise juhid täiesti lubatavaus
 majandusliinuu ekspansiooni. Liikumise juhtimi-
 sest võtsid osa ka vadikaalsemad tegelased,
 „kodanlike demokraatia nimased mõhivaanlased”³,
 kuid ka nende miti ka oli piiratud ja li pöö-
 dutaand imperialismi aluseid ja valituspoliitika
 algpõhjusti.

5000 liu klassi arvõtt „antiimperialistide”
 liikumisest oli vähe. Naatamata tööli- ja sot-
 sialistliku liikumise teatud tõusele 80-ndail
 aastail jäi tööliikumine küllestatus. Peudes
 tugev ja autoritets tööliipartei, kes olus oluud
 võimeline juhtima sellist kampaaniat. Sotsialis-
 tide arvates li väärneid ekspansioon ja üldse
 välispoliitika tööliu klassi tähelepänu.

Antiimperial osa „antiimperialistide”
 liikumises iluudand ametiühingud, viiti „Ame-

¹ a. a. fypereuo, Topoda za pazguu kemaat, le. 121.
² samas.
³ V. J. Lenin Tõsed, 22. kd., le. 266.

rika Tööföderatsioon.¹ Masside suvel, kes ar-
 tusid välja masside suurendamise ja USA seku-
 nisi partei rahvusvahelistesse liinimisimustesse,
 oli Ameerika Tööföderatsioon juhatus sunnitud
 teadama oma toetusest „Antiimperialistide“
 liikumisele. Siisui oli Ameerika Tööföderatsioon
 tegevus eajärgiindele. Juhkond ei teatanud lii-
 kumist, vaid oli vastupidistel seisukohtadel.

Ettegele vaatamata ei mõõdunud „An-
 tiimperialistide“ liikumine järgitult: USA valit-
 sus ei võinud alahinnata sõjavastaste mee-
 leolude rahvamassides, kelle hulgas mobiliseeriti
 armees, ta pidi arestama imperialismivastase
 opositsiooniga ka valimislehetel kaalutlustel.

„Antiimperialistide“ liikumine aval-
 das mõju ka USA poliitikalles. Lihend-
 nimeide valitus püüdis tegutseda siina suhtes
 äärmiselt ettevaatlikult ja maskeeritult, et mitte
 tõmmata endale „antiimperialistide“ valla-
 letunge. See oli tähtsaks tegemis „laktisti us-
 ti“ doktriini tekkimisel.

USA-Shispaania sõda avas ka
 taise nõrga koha USA-s. „Antiimperialistide“
 mõttelus soodustas sõjavastaste meeleolude levi-
 mit ka sõjaväes. See nõrgendas tundevalt sõja-
 väe mõttelusvõimet, mis selletagi oli madal nõrga

¹ a. a. Jõypere, Tõpoda ja Pazger Kõmas, lk. 123.

sõjalise ettevalmistuse tõttu. Suurte sõjaliste operatsioonideks polnud ta ette valmistatud. USA-Hispaania sõja ulatavate põhjuste sõja-ajanduse spetsialistid, et sõja raskus USA.¹ Kui USA sisemine sotsiaalsete muutuste mõju, siis ainult talle Hispaania monarhia äärmiselt nõrku ja sügavale laostumisele, aga ka Hispaania väejuhatuse andetusele. Vene konsuliturneering järgi näitasid ameerikalased end USA-Hispaania sõja ajal täielikult nõrkustena sõja-ajanduses.² Kui sõja algul USA ajanduse toon oli väga sõjane ja isegi Euroopa riikide koalitsiooni peeti tihedalt, siis varsti tuli tagasi tõmbuda. Nüüd tahtsid lihendriigid igal juhul vältida konkreetset Euroopa riikidega, mis olus mõned väärtuslikud vahetuse raskustesse. Euroopa riikide sõjalised jõud ületasid tunduvalt USA armad, Briti laevastiku osas, mis oli oluline kaug-Järg poliitikas. Nii oli Suurbritannial 581 laeva, Prantsusmaal 403, Saksamaal 286, Itaaliale 216 ja Ameerika lihendriikidele 81 laeva.³

USA-Hispaania sõda näitas, et USA ei olnud valmis sõjaks suurriikidega, mis olus olnud mõõdapäraseks iga katse puhul lahendada Hiina probleemid elavastatud

¹ St. A. C. Epycauuevii, Pheueuee no ueueuea, le. 462.

² St. A. A. Jopyeevoo, Topoda go pazzee Kueuee, le. 127.

vahuregamine tel. Need kaalutlused mõju-
tavad kahtlemata USA poliitika suund siin-
nas ja olid koos „anti-imperialistide“ liikumi-
sega tähtsaks teguriks „lahtiste uste“ doktriini
kui „rahuliku“ suspensiooni vahendi väl-
jakuulutamises.

USA välispoliitika avaldas mõju
ka välisriikide jõudude tasakaal siinjas.
Ühel pool sisis riikide rühmitus – Venemaa,
Prantsusmaa ja Saksamaa – „kolmik liit riikid“,
kennale vastuvõttes moodustus Inglismaa,
Ameerika Ühendriikide ja Jaapani „koalitsioon“.
Suigi formaalselt siin ei oleud ei liite ega
koalitsiooni, oli siiski faktiliselt tekkinud kahe
imperialistlike riikide rühmaga. Saksaa-Vene-
Prantsuse rühmituses meenus kesune kaht Ve-
nemaa, „vastukoalitsiooni“ loomise initsiatiiv
oli Inglismaa käes. Liitlaste otsingul lähenes
Inglismaa neil aastail Ameerika Ühendriiki-
dele, kellega tal oli ühiseid huviseid (Vene vas-
tu Mandžuurias). Ka Ameerika Ühendriikides
leides Inglise-Ameerika liidu pooldajaid. Siiski
vaatamata Inglismaa püütele ei läinud USA
valitsus siiski liidu sõlmimiseni Inglismaaga.
Inglismaas nähti ohtlikku konkurenti. Vene saa-
diel USA-s klassinil oli õigus, kui ta teatas
oma valitsusele, et „konkurrep USA ja Inglismaa

nahk on veel vaeged ja jäme lo lähe liidu sõlmimisele suhtumaaga.¹

Sidemata end niingi formaalse kokkuleppega oli USA valmis tegutsema koos Inglismaa ja Jaapaniga „kolmikliidu“ ja sellega Venemaa vastu.

Lähe riikidele demokraatlike loodud jõudude tasakaal Hiinas, aga ka rahvusliku vabastusliku liikumise kaudu Hiinas ei lubanud minna edasisele Hiina jagamisele. Sellest pidi lähtuma ka USA.

Luigi Filippiinid olid viinud USA Hiina lähestikule ei võinud ta loota, et see sunnib taganema sealt USA kapitali konkurendid. USA ei saanud kasutada ka sõjalisi vahendeid. Järelikult oli vaja teisi vahendeid. USA valitud ringkonnad tahtsid leida sellist universaalset „muruauka“, mis oleks neil aidanud sisse tungida teiste riikide „mõjusfääridesse“ Hiinas, laiendada ja kindlustada oma mõju kogu Hiina territooriumile ja oleks andnud võimaluse mõjutada Tsini valituse poliitikat. Tsini valituse välispoliitika allutamise USA-le pidi andma palju suurema majandusliku tulemise kui mõne sadama või mõjusfääri omandamine.

¹ Kpaeuueü apueu, le. 141.

USA viimeses konkurendis Hiinas oli Inglismaa. Tal oli tähtis positsioon Hiinas. Tähelepanu meid võitlusvahendeid pidid hõlgama Inglismaa positsiooni ja kindlustama USA omi. Sellest nähtub väga selgelt Sanby, USA saadik Hiinas juba 1897. a. aprillis. Ta näeb, et vaatamata vägile antlustele Inglismaa ja USA huvide ühtsusest jääb olustavaks see, et „... siin Hiinas tema abamaad on meie konkurentidena igas kaubanduses, äri ja tööstuses kaues.“¹

USA positsioon Hiinas ei olnud villalt tugev, et teostada pealtungi Inglismaa tugevate kaubanduslikele ringkondadele. Seetõttu USA soovis oma majandusliku tegevuse rajoonidesse Hiina rajoonidesse, kus inglise kapitali positsioon oli nõrgem, s.o. Põhja- ja Kõrde-Hiinasse. USA kapitalistid huvitas juba väga ammu Mandžuuria, kuid ka Uural Sibiiri alad.

XIX sajandi lõpul tegi USA koduvaid katsed kindlustada Uural Hiinas, kuid see ei andnud tulemust.

Rocefelleri monopol püüdis kõige võimalike vahenditega kehtestada oma jagamatu ikerõim Hiina turgel naftasaadete turustamise osas. Süüsi Rotschildi ja „Royal

¹vt. J. B. Egeuob, Grünbele zameku ATY, lk. 12.

100
Dutch Shell'i" konkurentsi tagajärjel, kes vedasid
sisse Vene ja Indoneesia naftat, see plaan nur-
jus. 1897. a. pöördus „Standart Oel“ lehes uudale
suunale, „mõjusfääri“ Hiina lõunaosas mono-
polsse õiguse saamise kaudu petroluumi ja tek-
nede tollita sisseveole Guangxi provintsi.¹ Sii-
ni see kallis ei õnnestunud inglise kapitali var-
tusele tõtta. Ei olnud edukas ka lähendui-
vide katse monopoliseerida Hiina turg teks-
tiiltoodete turustamise osas. Tõsisid vasuusi-
põhjal mõttasid ameerika raudteeliinid
lõunas. „American China Development Company“
plaanidele osutasid vastupanu inglise, prantsu-
se ja belgia rahandusliinid ühinguks.

Ameerika diplomaadid olid äre-
vad ka USA huvide võimaliku piiramise
tõttu Mandžuurias, misgi ameerikalased arenda-
sid seal palanimulist tegevust. Vene konkurentsi
pidev kasv Mandžuurias eritas nägema USA
äriühel, keda Mandžuuria tuleb ole tähtis
koht nende kaubanduses. Tõkete nõuvaldami-
sest tuli taunitusele võtta otsustavad ali-
hõed.

1899. a. märtsis ja aprillis toimu-
sid Hiinas uued sündmused. Väliskriigid tegid
natsiid Hiina leues jagamise. 1899. a. kevadel

---

¹ J. B. Espenab, Veneb zameru NTY, lk. 16.

nõudis Haalia endale „reudile“ Sannõni lake
piirkonda. Surisid reudused, et meeväebaasi Sii-
nas valmistub haarama ka Austria - Ungari. Apri-
li lõpus sõlmiti Inglise - Veni komelepe raudtee-
ehituselade kohta. Antiimperialistlike liikumine
Siinas võttis paha ärvandavama ilme. USA
imperialistid kaitsid et nad jäävad nõuale
Siina sõndumustest. Valitses haaras ette valmis-
tama „lahtiste vete“ doktriini väljareuletamist.

24. aug. 1899. a. USA riigisekretär Day
andis Riigidepartemange nõu-niiele Roehilliile
konnalduse ette valmistada noot „lahtiste vete“
printsiibi sõvastamisega! Roehill avas, et see
noot peab mindlustama mitte ainult USA äri-
singeondade huviseid „teiste riivide“ „mõjufäävise“,
naid soodustama ka Tsini valitsuse tegudamist
USA abiga. See oligi USA põhiliseses poliitilises
orientatsioonies, mis väljendus reaktioonilise Tsini
valitsuse toetanises.

Meideegi ei valmistunud USA välja-
astema Tsini valitsuse niuel. Reaktioonilise
Tsini valitsuse tegudamine huvitas USA-d ni-
võid, meivõid ta võis seennata selle valitsuse
politiicat oma huvides. USA valitsus ei nõelund
isegi konsulteerida Tsini valitsusega doktriini
suhtes.

Roehill pöördus oma memoandumi

¹ J. B. Espenob, Tšinnob zaruere NTV, lk. 21.

koostamisel Ameerika-Aasia Assotsiatsiooni presidendi E. Frazari poolt, paludes talt Assotsiatsiooni programmi, mis oli ka aluseks tema memorandumile.¹

Oma memorandumis väljendas Roehill rahutust imperialismi-vastase liikumise suhtes ja süüdistas rahutuste pehkeses „epingulisi riike, kes ebasobase müüstamisega alustasid kaalust konventsiivsete ja territooriumide laamamise pärast“. Samuti pidas ta rahutustekitavaks Tsini valitsuse jõuetust. Kõige Roehilli ettepaneku mõte viis Tsini valitsuse reorganiseerimisele ja „tegevdamisele“.

Roehill oma memorandumis hoopiski ei väelneud „mõjusfääride“ vastu, tema arvates tuli elamasolevaid „mõjusfääre“ tunnustada. USA oli huvitatud sisetungi võimalustest teiste riikide „mõjusfääridesse“, mis tema majandusliku võimsuse juures olus andnud soovitud tulemuse. Sellega seoses kirjutas Roehill: „... me peame nõudma kohtlemise absoluutselt võrdsest erinevates tsoonides...“

Etteviitav samu pidi kindlustama USA-le kõigi riikidega võrdsed võimalused kaubanduses ja avama tee Tsini valitsuse ümbervaldamisele.

Lõpetades oma memorandumi Roehill

¹ A. A. Joyntsevo, *Isopoda za razgen Kumaia*, lk. 147.

² T. B. Egbunmb, *Brummbad ndummba Kumaia*, lk. 330-331.

riigijutas: „Perspektiiv võib seodud olusat, seetõttu võib käesoleval momendil loota läbiräärimiste edule, mille vajadus on siin iseloomustatud ja see, võib oletada, vabastab äärmiselt põhjendatud kartusest ja ärevusest, millesse viisid teada hiljutised sündmused...”¹

5. sept. 1899. a. formuleeris Roehill lõplikult woodi testi, millele Hay 6. septembril alla kirjutas. Woodid saadeti USA saadikute kaudu kuuks riigile: 6. sept. Saksamaale, Venemaale ja Inglisele, 13. nov. Jaapanile, 17. nov. Itaaliale ja 21. nov. Prantsusmaale.²

Woodis kuulutati välja „lahtiste ust” doktriin Hiinas ja uutsuti ühinema selle põhimõtetele. Hay tegi ettepaneku, et iga valitsus deklareeriks:

1. Et ta ei hakka ründama mõne lepingulise sadama õigusi, või rikkuma mingeid (teiste riikide põhjendatud huve käsuvate misseoste nn. „kui piirkondade” või renditud territooriumide alal, milleid ta (s.o. vastav valitsus) võib omada Hiinas
2. Et praegu kehtivat Hiina lepingulist tollitariifi hakataise vabandama kõigile kaupadele, mis on lossitud või toimetatud kõigisse misseoste „kui piirkondade” piirides asetsevasse sadamasse (välja arvatud „vabasadamad”),

¹ W.F. Edmunds, Chinese Zameru NTY, lk. 26.

² W.F. Edmunds, Breunneri nõuandja kumard, lk. 331.

olemata sellest, millisele rahvusele nad ka ei kuuluks; sel alusel saada olvad kolimaksud võtta sisse Iliwa valitsuse poolt.

3. Et ta ei kanna meile rahvusele kuuluvate laevadelt, mis mõnda selsuguse "piirkonna" sadamasse tulevad, nõudma suuremaid laevamakse kui need, mis võtase tema enda laevadelt, ega ka kõrgemaid maodtutariife neil liinidel, mis on chitatud ja kontrollitavad või mis teostavad tema piirkonnas.¹

USA moodid ei oleud täiesti identsed: Inglismaale saadetud need käsitles palju selgemini USA poliitika viisimisi Iliwas kui üljäänud moodid. Nendes USA tunnustas tingimusteta olemasolevaid "kuridesfääre", need nõudis, et nendes "sfäärides" säilitataks tegevusvabadus ja "nõrdsed võimalused". Noodis Inglismaale USA, mitte nõuale jättes "sfääride" olemasoleu farti tatas otseselt oma kavatsusest mitte avestada neid.² See avaldus tehti ainult Inglismaale adresseeritud moodis, mille valitus formaalselt kinnitas oma heasoovlikkusest "laktiste uiti" idee suhtes.

Esimene ja rahuldavam vastus Hay moodile oli Inglismaa oma, need isegi see jättis palju soovida. Inglismaa poldas küll

¹ Diplomaatia ajaleht, I kd., lk. 170-171.

² J. B. Espumob, Yruehe zameku NTY, lk. 28.

"lahtiste usle" ideed, kuid ainult niivõrd kui see oli kasulik tema enda huvidele. Salisbury teatas, et Loureni territoorium on koloonia, aga Neikaivei reudited territoorium, aga mitte "mõjusfääri" ja seetõttu need alad ei tule liigitada dootriini tegevussfääri.¹ Muuskas, oma mõjusfääri lootsi Inglismaa kaitsta oma tugeva majandusliku positsiooniga seal. Salisbury esimene vastus kaudselt seetõttu kõige lihtsamat iseloomu.

USA nõudis Loureni ja Neikaivei liigitamist dootriini sfääri, kuid lõpptulemuselt asi pändus ainult Neikaiveiga.

Riigid vahtesid vastuse koostamisel printsibist saada nõrkesed võimalused nõrastes "mõjusfäärides", seetõttu moodi täielik tagasliikumine oli vähe usutav. Siit tuli laotlus: moodi mitte tagasi liikuda, kuid mitte võtta uudade kommeesid kohustusi.

Nõue poliitilistes ringkondades võeti mood väga kiilmalt vastu, vaatamata Lassini leasovliete kommentaaridele. Neumaa huvidele oli "lahtiste usle" dootriin täiesti vastu-
võetamatu. Nõue valitsuse vastuse aluses sai Witte keri luuavjovile 26. det. 1899.² Witte näitas, et nõustumine USA moodiga on vastu-

¹ S. B. Egorov, Vremja samereu N T V, lk. 29.

² A. A. Gypereuo, Topoda za pazguu Kumaru, Trepovskuuu, lk. 220.

olus Nõue huvidega Kaug-Idas, viti Mandžuurias. Wille tõstis üles tariifide määramise. Ta nõudis, et Venemaa ei saa nõustuda raudteetariifide võrdseustamisega Hiina Ida-raudteel röövide riikide sehtes. Sellega kaotas Venemaa oma kasumid Mandžuurias, samal ajal kui ta ei võidaks lõuna-Hiinas võrdsete tariifidega mitte midagi, sest seal kasutati kaevade transportimisel peamiselt jõgesid, pealegi ühtlasi seal teigi üle inglise ja ameerika kaevadega.

Lõpetas Venemaa vastas formaalse nõusolekuga Hay nõudiga. Vastuses ei olnud midagi üldised raudteetariifide kohta, mis ^{Mandžuurias} keegi enam huvitas USA-d.

Vene valitsuse vastusis USA ekspansioonile Mandžuurias kutsus välja USA toetuse tugevumise Jaapanile ja Inglismaale, kes olid Venemaa peavastastus Kaug-Idas.

Saksamaale, nagu tistelegi imperialistlikele riikidele, olid Hay doktriinis oma positiivsed ja negatiivsed küljed. "Laktiste vti" printsiip, mis nägi ette kõigile riikidele võrdse kaubanduses, puudutas ka "mõjusfääre" ja oli seetõttu raske sissetungis võõraste sfääridesse. Sama imperialism seadis endale ette aktiivse sissetungi ülesande jaugte basseini.¹ Sellelt seisukohtalt avas Hay

¹ vt. G.P., B. XIV, N° 3778.

doktriin saamatale es seeved võimalused.

Saamatale otas ära kuni teised riigid oma seisukohta kindlaks määramas. Vastus laaditi alles 19. veebr. 1900. a., peale seda kui Bilow meenus Inglismaa ja Venemaa positiivset vastust. Vastuses teatati, et Saasa valitus kiidab leas ja loetab USA ettepanemut kõigi riikide võrdsete võimaluste suhtes kaubanduses, navigatsioonis ja äri alal siinas.¹

Prantsusmaa, Itaalia ja Jaapani vastasid positiivseti üldisemaliste deklaratsioonidega. Kõige soodsamas olekus oli Jaapan oma geograafilise asendi tõttu. Pealegi lähtus Jaapan arvestusest USA loetusele lähenevas sõjas Venemaa-ga.

Formaalselt ei liikunud nooli keegi tagasi, kuid põiklevad vastused näitasid, et imperialistlikud riigid ei kavatsenud vastu tulla ameerika kapitalile. Nooli ei liikunud tagasi kartusest jääda üksindusse, sel ajal kui kõik olid huvitatud turguvabadusest mõistatus mõjusfäärides.

20. märtsil 1900. a. saatis Hay Londonis, Pariisi, Berliini, Rooma, Tournoni ja Peterburi noolid, millest ta konstateeris, et kõik juhtivad riigid on nõus USA poolt esitatud "lahtiste uste" poliitikaga siinas.²

¹ J. B. Espunob, Yrkku zanneu N T Y, le. 32.

² Tamas, le. 33.

USA astus välja sõina "Sõb-
raava ja lema" territooriume terriitoriaalse ja
suveräänitendi "kaitseks". Tegelikult pole sellel
doktriinil midagi ühist sõina suveräänitendiga ja
tõlkumata "kaitse" mõttega.

Hay doktriin oli käibinisti
imperialistlik, ta peegeldas USA imperialismi
sõjaväe olemust, kes valmistus selleks, et "lah-
tiste uste" lipu all muuta kogu sõina USA
"mõjusfääriks".

Doktriini imperialistlikus sisus
ei ole seega vähimalgi kahtlust. Tema peatähtsus
seisnes piiramatu tingimuste loomises Ameerika
expansionile olemasolevate "mõjusfääride" for-
maalise tunnustamisega. USA eesmärk oli võtta
valitsev positsioon sõinas ja toetuda oma
majandusliku võimsusele tõrjuda sealt väl-
ja konkurendid. Doktriin pidi võimaldama
sõina poliitilist ajastamist rekvilibriumi allu-
tamise teel USA diktaadile "sõpuse" maski
all.

Lõppsõna

Hiina ajalugu XIX sajandi lõpul on kujukas illustatsioonies imperialismi ajastu leninlikule analüüsile.

Lasutades ära Hiina nõrust ruttasid imperialistlikud riigid kindlustama endale siin turgu ja tooraine saamise ja kapitalide investeerimise võimalusi. Selles, et tagada endale maksimaalsed kasumid, jagasid nad Hiina „mõjusfäärideks“ ja seerusid talle peale rendilepingud teatud alade ja linnade suhtes.

Amerika Ühendriigid, kes otseselt Hiina jagamisest XIX sajandi lõpul osa ei võtnud asusid tuginedes oma majanduslikule potentsiaalile teda ojustama nn. „lahtiste uste“ doktriini kätte all.

Imperialistlike riikide rööpoliitika pidurdas Hiina majanduse ja kultuuri arengut ja viis esile sügava rika

hiina rahvas välismaiste võhujate vastu. Hiinas arenes võimas rahvamasside liikumine. Selle eeldaus näitajaks on imperialismivastane ülestõus 1900.a., mis kaarias ulatuslikke alasid Hiinast.

Hiina sisemisest olukorrast sattusid ärevusse välisimperialistid, kes kartsid kaotada oma positsioone Hiinas. Kahesaja viie: Jaapan, Inglismaa, Amerika Ühendriigid, Saksamaa, Prantsusmaa, Austria-Ungari, Itaalia ja Nõemaa saatsid oma väed Hiinasse ülestõusu maha suruma, mis ka teostati suure julmusega. V. I. Lenin märgib selle kohta, et "välisriigid" "... aresid Hiina paljaks ravastamiseks, nagu ravastatakse seennelt ja kui see väiline seenu katsus vastu panna avaldada, siis tormasid nad talle kallale nagu metsloomad, põletades maha terveid külasid, uputades Amuuris ja maha lastes ning täägi otsa loigates relvastamata elanikke, nende naisi ja lapsi."

Imperialismivastase ülestõuse mahasurumise tulemusena sevuti Hiinaga peale m. "boserite protokoll" 1901.a., mille tulemusena Hiina muutus täielikult poolkoloonias.

Süüsi Hiina rahva võitlus oma

¹ V. I. Lenin, Suured, 4. kd., lk. 335.

iseseisvuse ja tulevikku ei lõpetatud. See
kannas ja tegemine ning püüdis lõpetas hii-
na rahva tõusu pidurdavad ahelad.

Kasutatud kirjanduse nimestis
koos lühenditega

1. Lenin, V. I., Hiina sõda, Teosed, 4. kd., Tallinn
1950, lk. 333-337
2. Lenin, V. I., Imperialism ja sotsialismi lõhenemine, Teosed, 23. kd., Tallinn 1953,
lk. 93-107
3. Lenin, V. I., Imperialism kui kapitalismi kõrgim staadium, Teosed, 22. kd., Tallinn
1953, lk. 173-281
4. Lenin, V. I., Iriisi õpetunnid, Teosed, 5. kd.,
Tallinn 1951, lk. 71-75
5. Ленин В. И., Третьяков во империализме, Москва
1939

Allinad

6. Мемория экономического развития Китая
1840 - 1948 и. н., Москва 1958 = Мемория
экономического развития Китая
7. Краевый архив, т. 3 (52), 1932 = Краевый архив
8. Сборник речей России с группами росу-
гарембаму 1856-1917, Москва 1952 =
= Сборник речей России
9. Die Grosse Politik der Europäischen Kabinette
1871-1914, Sammlung der diplomatischen
Akten des Auswärtigen Amtes, B. IX,
Berlin 1923 = G. P., B. IX
10. Die Grosse Politik der Europäischen Kabinette
1871-1914, Sammlung der diplomatischen
Akten des Auswärtigen Amtes, B. XIV,
Berlin 1924 = G. P., B. XIV
11. Witte, S. J. Wälestused, I kd., Tartu 1937

Имя инициалы

Аварин В. Я., Борьба за Тихий океан, Ленинград 1947

Добров А. Ф., Дальневосточная политика США в период русско-японской войны, Москва 1952 = А. Ф. Добров, Дальневосточная политика США

Ерусалимский А. С., Внешняя политика и дипломатия германского империализма в конце XIX века, Москва 1951 = А. С. Ерусалимский, Внешняя политика

Ефимов Г. В., Внешняя политика Китая 1894-1899, Москва 1958 = Г. В. Ефимов, Внешняя политика Китая

Ефимов Г. В., Очерки по новой и новейшей истории Китая, Москва 1951 = Г. В. Ефимов, Очерки

Ефимов Г. В., Ученые заметки ЛГУ, №183, 1955, Происхождение и империалистическая сущность доктрины «открытых дверей» =

= Г. В. Ефимов, Ученые записки ЛГУ

Губер А. А., Ученые записки Психологического института, т. I, Москва - 1947 - Ленинград, Международные отношения на Дальнем Востоке (1894 - 1904) = А. А. Губер, Ученые записки Психологического института

Лю Ба-чжень, История американской агрессии в Китае, Москва 1953

Международные отношения на Дальнем Востоке, Москва 1956 = Международные отношения

Романов Б. А., Очерки дипломатической истории русско-японской войны, Москва - 1947 - Ленинград = Б. А. Романов, Очерки

Сладковенский И. И., Очерки развития внешнеэкономических отношений Китая, Москва 1953

Франк Вань-лань, Новая история Китая, т. I, 1840 - 1901, Москва 1955

Фурченко А.А., Борьба за разделение Китая
и американская доктрина
открытых дверей, Москва-1956-
Миница Г. - А.А. Фурченко,
Борьба за разделение Китая

Хрестоматия по новейшей истории, т. II, Москва
1953 = Хрестоматия

Diplomatie aialigi, II к., Ташкент 1948

Sisukord

	lk.
I eessõna	1
I pt. Hiina sise- ja välispoliitiline olukord XIX sajandi viimastel aastakümnetel	7
II pt. Imperialistlike riikide võitlus Hiina jagamise pärast XIX sajandi lõpul	41
III pt. Ameerika Ühendriikide „baptiste usk“ poliitika	78
Lõppsõna	109
Kasutatud kirjanduse nimestiku koos lihenditega	112